

Υπεύθυνος Έρευνας: Γιώργος Τσαμασφύρος

Το Πανεπιστήμιο στον 21ο αιώνα

Επιμέλεια: Διαμαντής Μπασαντής

Εκδόσεις Παπαζήση

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος Γ. Τσαμασφύρος	5
Προλογικό σημείωμα Δ. Μπασαντής	9
1. Το πανεπιστήμιο τον 21ο αιώνα – Γ. Τσαμασφύρος.....	15
2. Υστερόγραφο – Θ. Τάσιος.....	49
3. Συγκρίσεις και τάσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση - Γ. Τσαμασφύρος & Β. Αθανασοπούλου	55
4. Στρατηγικός σχεδιασμός και αξιολόγηση των ΑΕΙ – Σ.Ε.Σιμόπουλος, Μ. Πουρνάρη, Αικ. Θεοδωροπούλου	87
5. Σκέψεις για τη λειτουργία και διοίκηση των ΑΕΙ – Κ. Παπασπυρίδης.....	117
6. Η μαζική τριτοβάθμια εκπαίδευση στη νέα εποχή- Μ. Ασημακοπουλος & Α. Τσιαντούλας	123
7. Οι νέες εκπαιδευτικές τάσεις και ο ρόλος της αγοράς - Ν. Ηλιάδης	147
8. Τάσεις στη διαμόρφωση των προγραμμαμάτων σπουδών - Γ. Μαυρογιώργος & Ε. Σιάνου.....	175
9. Διδακτικές και μαθησιακές μέθοδοι στα πανεπιστήμια: Η πρόκληση των νέων τεχνολογιών – Β. Μακράκης	205
10. Η παγκοσμιοποίηση και τα ΑΕΙ – Α. Σιαπκαράς	225
11. Το νέο διεθνές περιβάλλον και το πανεπιστήμιο - Δ. Μπασαντής.....	235
12. Η κινητικότητα των πανεπιστημίων - Π. Γετίμης & Δ. Ζωντήρος.....	243
13. Η έρευνα και το σύγχρονο πανεπιστήμιο - Γ. Τσαμασφύρος & Δ. Μπασαντής.....	273
14. Πάρκα τεχνολογίας: Φυγή στο αύριο - Κ. Παναγόπουλος	289
15. Τα ελληνικά ΑΕΙ στη νέα εποχή - Γ. Τσαμασφύρος	293

*Η έκδοση του βιβλίου συγχρηματοδοτήθηκε
από το Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας*

ISBN: 960-02-1418-2

Copyright © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΕΒΕ
Νικηταρά 2 & Εμ. Μπενάκη - 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 38.22.496 - 38.38.020 Fax: 38.09.150

Επιμέλεια Εξωφύλλου:
Μαριάννα Πατέρα - Βασίλης Χαρίσης

Φωτοστοιχειοθεσία - Φιλμ - Μοντάζ:
ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ «ΓΡΑΜΜΑ»
Ζωοδόχου Πηγής 31, Αθήνα
Τηλ.: 38.07.703

Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία:
ΕΚΤΥΠΩΤΙΚΗ ΑΤΤΙΚΗΣ ΑΕ
Τηλ.: 24.03.850 Fax: 24.03.852

Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση του έργου αυτού,
καθώς και η αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε μέσον
χωρίς τη σχετική άδεια του Εκδότη

Η Κινητικότητα των Πανεπιστημίων

Των Π. Γετίμη, καθηγητή Παντείου Πανεπιστημίου
& Δ. Ζωντήρου, Επιστημονικού Συνεργάτη ΤΕΙ Αθήνας

Εισαγωγή

Στις αρχές του 21ου αιώνα αλλάζει ραγδαία ο χαρακτήρας του Πανεπιστημίου. Οι νέες τάσεις και προκλήσεις της εποχής της παγκοσμιοποίησης ωθούν σε αναπροσαρμογή του ρόλου του Πανεπιστημίου στις επιταγές της διεθνοποίησης, της επιχειρηματικότητας και της ιδιωτικοποίησης. Ειδικότερα, με την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών, αλλάζουν οι όροι παραγωγής και μετάδοσης της γνώσης, ενώ η πανεπιστημιακή παιδεία προτρέπεται να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες της οικονομίας και κοινωνίας της γνώσης.

Η κινητικότητα των Πανεπιστημίων, αποτελεί μια έκφραση της διεθνοποίησης της διευρυμένης αγοράς στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζεται η κινητικότητα των Πανεπιστημίων σε διεθνές επίπεδο και ερευνάται, ειδικότερα, η περίπτωση της Ελλάδας μέσα από την κινητικότητα των ξένων Πανεπιστημίων στη χώρα μας.

Το κεφάλαιο διαρθρώνεται σε δύο μέρη. Το πρώτο αναφέρεται στις διαδικασίες μετάβασης από το Πανεπιστήμιο του Λόγου στο "Επιχειρηματικό" Πανεπιστήμιο. Ειδικότερα, αναλύεται η διεύρυνση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και η κινητικότητα των Πανεπιστημίων στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Τέλος, αναφέρονται οι μορφές κινητικότητας και οι διαδικασίες πιστοποίησης και αξιολόγησης σε διεθνές επίπεδο.

Το δεύτερο μέρος παρουσιάζει τα κυριότερα πορίσματα της έρευνας για την κινητικότητα των ξένων Πανεπιστημίων στην Ελλάδα, τα προβλήματα της άτυπης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καθώς και κριτικές παρατηρήσεις για τη λειτουργία της. Τέλος, στα συμπεράσματα, συνοψίζονται οι βασικές συνιστώσες της κινητικότητας των Πανεπιστημίων και οι προκλήσεις της νέας εποχής.

1. Το Πανεπιστήμιο σε Μετάβαση - Διεθνείς Διαστάσεις

1.1 Το Πανεπιστήμιο του Λόγου

Ο θεσμός του Πανεπιστημίου, όπως διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε ιστορικά τα τελευταία διακόσια χρόνια, κατείχε κυρίαρχη και, συχνά, αποκλειστική θέση μέσα στο σύστημα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, μέχρι τη δεκαετία του 1960. Είτε αναφερόμαστε στο κεντρο-ευρωπαϊκό μοντέλο οργάνωσης του Πανεπιστημίου (Humbolt), είτε στο Βρετανικό (Newman), είτε σε άλλες παραλλαγές του (π.χ. Αμερικανικό), παρά το γεγονός των επιμέρους διαφορών, το Πανεπιστήμιο του Λόγου διέπεται από την ανθρωπιστική και διαφωτιστική αρχή της *Universitas*, δηλαδή, της καθολικότητας και συστηματικότητας της γνώσης (Stromholm, 1996).

Η αρχή αυτή, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής νεωτερικότητας και της συγκρότησης των εθνικών κρατών (Καζαμίας, 1997), αναδεικνύει τα Πανεπιστήμια σε θεσμούς / θεματοφύλακες των ενιαίων και καθολικών προϋποθέσεων για την πρόσβαση στην ανθρώπινη γνώση αλλά και των συνθηκών εφαρμογής της. Η ολοκληρωμένη και συστηματική γνώση, είναι ο βασικός στόχος που υπηρετεί το Πανεπιστήμιο, ανεξάρτητα από τη συνεχή τάση εξειδίκευσης της επιστήμης και την αύξηση των απαιτήσεων για εξειδικευμένη γνώση.

Προϋπόθεση γι' αυτό είναι η αυτονομία του Πανεπιστημίου με όρους ακαδημαϊκής ελευθερίας και ανεξαρτησίας της έρευνας και της διδασκαλίας (ελεύθερη διακίνηση των ιδεών, άσυλο κλπ.). Η ισορροπία ανάμεσα στους τρεις στόχους της εκπαίδευσης, της έρευνας και της ανάπτυξης της προσωπικότητας (*Bildung, culture*) συνιστά θεμελιώδη αποστολή του Πανεπιστημίου. Το Πανεπιστήμιο υπηρετεί την επιστήμη (παραγωγή νέας γνώσης και μετάδοσής της) αναζητώντας τη βαθειά γνώση που στηρίζεται στο λόγο, αλλά και καλλιεργεί το χαρακτήρα του πολίτη. Η διδασκαλία, η βασική – κατά μείζονα λόγο – έρευνα και η ανατροφοδότηση του διδακτικού έργου με τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας, υπήρξαν οι βασικές διαδικασίες μέσω των οποίων τα Πανεπιστήμια επιτελούσαν τον ανθρωπιστικό τους ρόλο (Muller, 1996 και Fischer - Appelt, 1996). Παράλληλα, οι ανάγκες για εφαρμοσμένη έρευνα και για παραγωγή συγκεκριμένων “χρήσιμων”, για την οικονομία και την παραγωγή, γνώσεων και δεξιοτήτων ικανοποιούνται, είτε εντασσόμενες σε επιμέρους μαθήματα ή κατευθύνσεις σπουδών, είτε με τη δημιουργία ερευνητικών θεσμών (Κέντρα, Ινστιτούτα) μέσα στο πλαίσιο του Πανεπιστημίου.

1.2 Η Διεύρυνση της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Από τη δεκαετία του '50 και '60, διαπιστώνεται μια σημαντική αύξηση της ζήτησης για τριτοβάθμια εκπαίδευση. Είναι κοινώς αποδεκτό ότι η κατοχή της γνώσης δεν βελτιώνει απλώς τη θέση του ατόμου στην αγορά εργασίας, αλλά συνιστά βασική προϋπόθεση της κοινωνικής και πολιτικής συμμετοχής. Υπό αυτή την έννοια, η πολιτική της διεύρυνσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εκφράζει τη βούληση της κοινωνίας για ανάπτυξη. Πρόκειται δηλαδή, για μια πολιτική εκδημοκρατισμού που αμβλύνει την κοινωνική επιλεκτικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος.

Ωστόσο, το άνοιγμα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, που πραγματοποιείται από τη δεκαετία του '60, συνοδεύεται από μία σειρά πολιτικών διλημάτων. Το κυριότερο από αυτά είναι: Απορρόφηση της νέας ζήτησης κυρίως από τα Πανεπιστήμια ή δημιουργία νέων δομών και διαφοροποιημένων επιπέδων στην ανώτατη εκπαίδευση; Στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης αναπτύχθηκε (και αναπτύσσεται) δυναμικά η μη-πανεπιστημιακή τεχνολογική εκπαίδευση, συνήθως ως διακριτό σύστημα στο πλαίσιο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (δυναμικό σύστημα π.χ. τα πρώην Polytechnics στην Αγγλία, τα Fachhochschulen στη Γερμανία, τα Τ.Ε.Ι. στην Ελλάδα κ.ά.).

Σε αντιδιαστολή προς τα Πανεπιστήμια, αυτού του τύπου η παρεχόμενη εκπαίδευση είναι προσανατολισμένη στις άμεσες ανάγκες της οικονομίας και της παραγωγής, τα προγράμματα διδασκαλίας έχουν κατ' εξοχήν εφαρμοσμένο χαρακτήρα (συνήθως σε θέματα Επιστημών του Μηχανικού και Διοίκησης Επιχειρήσεων), η διάρκεια των σπουδών είναι μικρότερη, οι προϋποθέσεις εισαγωγής είναι λιγότερο αυστηρές σε σχέση με τα πανεπιστήμια, ενώ, κατά κανόνα, τα προσόντα του διδακτικού προσωπικού είναι χαμηλότερα. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, τόσο από πλευράς χρηματοδοτικών πόρων όσο και από πλευράς σπουδαστών, η τριτοβάθμια μη-πανεπιστημιακή εκπαίδευση αναπτύσσεται σταθερά και διευρύνει το ποσοστό συμμετοχής της στο σύνολο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Teichler, 1996). Έτσι, τη δεκαετία 1980-1990, στη Γερμανία, ο αριθμός των σπουδαστών της μη-πανεπιστημιακής εκπαίδευσης αυξήθηκε κατά 85% και στη Βρετανία κατά 55%, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση ήταν 44% και 20% αντίστοιχως.

Η εξέλιξη αυτή, που θα πρέπει να ερμηνευτεί σε σχέση με τις γενικότερες διαδικασίες κεφαλαιακής αναδιάρθρωσης καθώς και με τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, έχει σημαντικές συνέπειες στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Ο χαρακτήρας της ανθρωπιστικής πανεπιστημιακής εκπαίδευσης ως επένδυσης τίθεται υπό αμφισβήτηση, καθώς η συγκυριακή ζήτηση συγκεκριμένων και περισσότερο "χρήσιμων" γνώσεων και ειδικοτήτων από τις επιχειρήσεις και

τις παραγωγικές μονάδες, εμφανίζει την επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο, όπως αυτή υλοποιείται από τους θεσμούς της μη-πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, περισσότερο ελκυστική στους ενδιαφερόμενους. Εάν, λοιπόν, η επένδυση αυτή, που έχει χαμηλότερο κόστος ανά φοιτητή, είναι ευκολότερο να αποσβεσθεί σε σύγκριση με την επένδυση που γίνεται στο επίπεδο των Πανεπιστημίων, τότε δημιουργείται μια “πραγματικότητα”, την οποία τα πανεπιστήμια θα πρέπει να αντιμετωπίσουν.

Ήδη από τη δεκαετία του '80, διεθνείς Οργανισμοί (Ο.Ο.Σ.Α., Διεθνής Τράπεζα κ.ά.) και πολλές κυβερνήσεις παροτρύνουν για μεγαλύτερη “ευελιξία” και προσαρμογή της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στις ανάγκες της ιδιωτικής οικονομίας και παραγωγής. Προβάλλεται έτσι μια νέα ιδέα για το ρόλο και την αποστολή του Πανεπιστημίου. Ζητείται ένα Πανεπιστήμιο ευέλικτο, ανταγωνιστικό, προσανατολισμένο στις ανάγκες της αγοράς και της οικονομίας με έμφαση στην εφαρμοσμένη έρευνα, αυτοχρηματοδοτούμενο (μείωση της δημόσιας χρηματοδότησης), το οποίο παρέχει εκπαιδευτικές υπηρεσίες σε “καταναλωτές” που υποχρεούνται να πληρώνουν εξατομικευμένα και όχι μέσω της γενικής φορολογίας.

Το Πανεπιστήμιο εξαναγκάζεται, μέσα σε ένα έντονο ανταγωνιστικό περιβάλλον, να αναζητεί νέες πηγές χρηματοδότησης (χορηγίες, δίδακτρα φοιτητών κ.ά.), να αναπτύσσει διαρκώς νέες ειδικότητες που εκτιμάται ότι έχουν ζήτηση στην αγορά (υποβαθμίζοντας άλλες που δεν έχουν) και να λειτουργεί, τελικά, με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια αποτελεσματικότητας ως αγοραίος χώρος και όχι ως δημόσιος χώρος της ακαδημαϊκής κοινότητας. Πρόκειται για μια μετάβαση από το Πανεπιστήμιο του Λόγου στο “Επιχειρηματικό” Πανεπιστήμιο.

1.3 Παγκοσμιοποίηση και Κινητικότητα

Στο νέο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον, η πανεπιστημιακή εκπαίδευση αλλάζει χαρακτήρα και περιεχόμενο. Η αλλαγή αυτή δεν είναι συνέπεια μόνο της ανάπτυξης των τεχνολογιών και της χρήσης τους στην εκπαίδευση και στην έρευνα (π.χ. εξ αποστάσεως και δια βίου εκπαίδευση). Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης αλλάζουν ραγδαία οι όροι παραγωγής και αναπαραγωγής της γνώσης και το Πανεπιστήμιο εγκαλείται να προσαρμοστεί στις επιταγές της ιδιωτικοποίησης, της επιχειρηματικότητας και του ανταγωνισμού.

Η διεθνοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που λαμβάνει χώρα, ιδιαίτερα μετά το 1980, αφορά στη διαδικασία ενσωμάτωσης διεθνών και διαπολιτισμικών διαστάσεων στην εκπαίδευση, στην έρευνα και στην παροχή υπηρεσιών

όλων των θεσμών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Πανεπιστήμια, Τεχνολογικά Ανώτερα Ιδρύματα, άτυπη τριτοβάθμια εκπαίδευση κ.ά.) (Blight *et al*, 1998). Η διεθνοποίηση αυτή συνδέεται με την αυξανόμενη *κινητικότητα των φοιτητών* αλλά και με τη δημιουργία νέων δομών που ιδρύουν Πανεπιστήμια ορισμένων χωρών σε άλλες χώρες π.χ. με συμβάσεις “δικαιοπαροχής” (franchising), “θυγατρικά” ιδρύματα κ.ά. (*κινητικότητα Πανεπιστημίων*).

Όσον αφορά στην *κινητικότητα των φοιτητών*, αναφέρουμε ενδεικτικά, σύμφωνα με τα στοιχεία του Εκπαιδευτικού, Επιστημονικού και Πολιτιστικού Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation - UNESCO), ότι ο αριθμός των φοιτητών που φοιτούσαν σε πανεπιστήμια του εξωτερικού από 500.000 το 1970, ανερχόταν σε 1 εκατομμύριο το 1985 και σε 1,5 εκατομμύριο στα μέσα της δεκαετίας του 1990 (UNESCO, 1997). Οι ΗΠΑ υποδέχονται το 30% των φοιτητών από άλλες χώρες, ακολουθούν η Γαλλία (11%), η Γερμανία (10%) και το Ηνωμένο Βασίλειο (9%). Εκτιμάται ότι ο αριθμός των φοιτητών σε πανεπιστήμια του εξωτερικού θα αυξηθεί σε 1,8 εκατομμύρια το 2000 και σε 2,75 εκατομμύρια το 2010 (Blight, 1995). Η αυξανόμενη *κινητικότητα* ενισχύθηκε σημαντικά από μία σειρά Ευρωπαϊκών και διεθνών Προγραμμάτων (Erasmus / Socrates στις χώρες της Ευρώπης, NAFTA στην Αμερική και UMAP στην Ασία).

Όσον αφορά στην *κινητικότητα των Πανεπιστημίων*, παρατηρείται μια δυναμική επέκταση ορισμένων ιδρυμάτων τα οποία ανοίγουν παραρτήματα ή συνάπτουν προγραμματικές συμφωνίες με άλλα ιδρύματα σε άλλες χώρες (π.χ. συμβάσεις δικαιοπαροχής ή συμφωνίες συνεργασίας σε ισότιμη βάση [twinning] και άλλες μορφές). Αναφέρουμε χαρακτηριστικά, ότι 400 ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των Η.Π.Α., προσφέρουν προγράμματα σε 200 Αμερικανικές στρατιωτικές βάσεις σε όλο τον κόσμο (αρχικά για Αμερικανούς πολίτες και, στη συνέχεια, σε άλλους ενδιαφερόμενους). Επίσης, 20 από τα 38 Πανεπιστήμια της Αυστραλίας, έχουν συνάψει προγραμματικές συμφωνίες με ιδιωτικά κολλέγια στην Μαλαισία προσφέροντας κοινά προγράμματα σπουδών (Blight *et al*, 1998). Αντίστοιχες πρακτικές ακολουθούν πολλά ιδρύματα του Ηνωμένου Βασιλείου (συνήθως πρώην Polytechnics) (Yorke, 1993) σε χώρες της Ν.Α. Ασίας, της Μεσογείου και της Λ. Αμερικής.

Η *κινητικότητα* αυτού του είδους, που υπαγορεύεται κυρίως από τις νέες συνθήκες ανταγωνισμού και αναζήτησης πόρων μέσω της αγοράς, οδηγεί στη ενίσχυση της “άτυπης” τριτοβάθμιας εκπαίδευσης άλλων χωρών. Η πίεση που υφίσταται το Πανεπιστήμιο για αύξηση της αυτοχρηματοδότησής του, σε συνδυασμό με τον περιορισμό της δημόσιας χρηματοδότησης, το οδηγεί στην αναζήτηση νέων εκπαιδευτικών υπηρεσιών που εξασφαλίζουν την κερδοφορία και την επιχειρηματικότητα. Το Πανεπιστήμιο, έτσι, εξωθείται να λειτουργεί ως

οικονομική επένδυση για καταναλωτές (φοιτητές) και ως αγοραίος χώρος, παρά ως χώρος θεραπείας της επιστήμης, της κριτικής γνώσης και της διαμόρφωσης του χαρακτήρα του αυριανού πολίτη.

1.4 Μορφές Κινητικότητας - Πιστοποίηση και Αξιολόγηση

Η ύπαρξη μιας διεθνούς εκπαιδευτικής αγοράς για την ικανοποίηση της συνεχώς αυξανόμενης ζήτησης για τριτοβάθμια εκπαίδευση, τονίζει περισσότερο την αδυναμία των, ελεγχόμενων από τα Υπουργεία Παιδείας, τυπικών συστημάτων εκπαίδευσης να την ικανοποιήσουν. Τα Πανεπιστήμια των προηγμένων τεχνολογικά και εκπαιδευτικά χωρών, μέσα στο δυσμενές περιβάλλον που δημιουργήθηκε, υποχρεώνονται στην αναζήτηση πρόσθετων πόρων μέσα από την ικανοποίηση της προαναφερθείσας ζήτησης.

Μεταξύ των διαθέσιμων εναλλακτικών λύσεων για την επίτευξη του στόχου αυτού, η ελκυστικότερη λόγω των πλεονεκτημάτων της (Charlett και Skinn, 1996) είναι η δικαιοπαροχή (franchising). Με τη δικαιοπαροχή το Πανεπιστήμιο (δικαιοπάροχος - franchisor) “ενοικιάζει” το δικαίωμα χρήσης του ονόματός του σε έναν οργανισμό που εδρεύει σε άλλη χώρα (δικαιοδόχος - franchisee) και παρέχει εκπαιδευτικές υπηρεσίες σε αυτή. Ουσιαστικά “ενοικιάζει” το όνομα του και τη φήμη του και, με αυτό τον τρόπο, εξασφαλίζει πρόσθετα έσοδα υπό μορφήν “δικαιωμάτων χρήσης του ονόματος” (royalties) και, μερικές φορές, μέρους των διδάκτρων.

Οι χώρες που “προσφέρονται” για την ανάπτυξη της “πανεπιστημιακής” δικαιοπαροχής παρουσιάζουν, συνήθως, τον παρακάτω συνδυασμό χαρακτηριστικών:

1. Μεγάλη ζήτηση για πανεπιστημιακή παιδεία, η οποία δεν μπορεί να καλυφθεί από το τυπικό σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (“κλειστός αριθμός” εισακτέων [numerus clausus], αυστηρά συστήματα επιλογής),
2. Λειτουργία ενός “γκρίζου” χώρου εκπαιδευτικής αγοράς ως μη τυπική τριτοβάθμια εκπαίδευση, χωρίς έλεγχο από τα Υπουργεία Παιδείας, που βρίσκεται εκτός νομιμότητας ή στα όρια αυτής,
3. Αγορά εργασίας που δίνει διεξόδους σε αποφοίτους με τέτοιες σπουδές, χωρίς να απαιτεί την τυπική αναγνώριση των αντίστοιχων τίτλων σπουδών και
4. Σχετική εμπιστοσύνη στο άτυπο εκπαιδευτικό σύστημα από ορισμένες κοινωνικές ομάδες που αδυνατούν ή δεν επιθυμούν να στείλουν τα παιδιά τους για σπουδές στο εξωτερικό.

Αυτές οι αλλαγές στο παγκόσμιο σκηνικό δημιούργησαν και την ανάγκη ελέγχου των δραστηριοτήτων αυτών μέσω της πιστοποίησης / αναγνώρισης

και αξιολόγησης / αποτίμησης (accreditation and evaluation) των ιδρυμάτων (δικαιοπαρόχων και δικαιοδόχων). Κάτι τέτοιο κρίθηκε απαραίτητο για να μπορεί το κάθε κράτος να γνωρίζει ποια ισχύ έχουν οι απονεμόμενοι τίτλοι σπουδών, κάτω από ποιες προϋποθέσεις απονέμονται αυτοί οι τίτλοι, αν είναι σύννομη (με το εσωτερικό του δίκαιο) η λειτουργία των δικαιοδόχων κλπ. Η ίδια πληροφόρηση είναι απαραίτητη και στον υποψήφιο φοιτητή.

Παραδοσιακά, η πιστοποίηση και αξιολόγηση των παρεχομένων, από την (εντόπια) τριτοβάθμια εκπαίδευση, υπηρεσιών ήταν και είναι αρμοδιότητα και ευθύνη των κρατικών / εθνικών αρχών (συνήθως των Υπουργείων Παιδείας). Οι φορείς, οι διαδικασίες και τα κριτήρια αναγνώρισης και αξιολόγησης διαφέρουν από χώρα σε χώρα και κάτι τέτοιο είναι απόλυτα λογικό.

Έτσι, για παράδειγμα, στη Γερμανία, αρμόδιο για τον έλεγχο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι το Υπουργείο Παιδείας και στην Αυστραλία, κρατική αρχή γνωστή ως “Πλαίσιο Τίτλων Σπουδών της Αυστραλίας” (Australian Qualifications Framework - AQF). Στη Μεγάλη Βρετανία, το δικαίωμα απονομής αναγνωρισμένων πτυχίων παρέχεται από τον Βασιλικό Καταστατικό Χάρτη (Royal Charter) ή με Νομοθετική Πράξη του Κοινοβουλίου (Act of Parliament) ή με ειδική εντολή από το Υπουργείο Εκπαίδευσης και Απασχόλησης (Department for Education and Employment - DfEE).

Η διασφάλιση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών είναι αρμοδιότητα του ιδίου του ιδρύματος και του εξωτερικού φορέα, του Συμβουλίου Διασφάλισης Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση (Quality Assurance Agency for Higher Education – QAA) που αντικατέστησε το Συμβούλιο για την Ποιότητα στην Ανώτατη Εκπαίδευση (Higher Education Quality Council – HEQC). Τα αποτελέσματα του ελέγχου της συνολικής ιδρυματικής αξιολόγησης αποτελούν, μεταξύ άλλων, κριτήρια για το ύψος της κρατικής χρηματοδότησης που θα λάβει το ίδρυμα μέσω των Χρηματοδοτικών Συμβουλίων (Higher Education Funding Councils - HEFCs). Τα τελευταία αξιολογούν, επίσης, τα ιδρύματα βάσει: α) της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης ανά γνωστικό πεδίο (subject level) και β) των επιδόσεών τους στην έρευνα (Research Assessment Exercise - RAE).

Στην ιδιαίτερη περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών, οι φορείς της πιστοποίησης και αξιολόγησης είναι κρατικοί ή μη κυβερνητικοί. Το αρμόδιο για την εκπαίδευση Υπουργείο (Department of Education – Division of Eligibility and Agency Evaluation – Bureau of Postsecondary Education) είναι ο κρατικός φορέας και το Συμβούλιο Αναγνώρισης Ανώτατης Εκπαίδευσης (Council for Higher Education Accreditation – CHEA) είναι ο φορέας / μη κερδοσκοπικός οργανισμός που έχει ιδρυθεί από τριτοβάθμια εκπαιδευτικά ιδρύματα).

Και οι δύο έχουν τη δυνατότητα να μεταβιβάζουν το δικαίωμα αναγνώρισης / πιστοποίησης των Πανεπιστημίων (σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο) σε άλλους ενδιαμέσους οργανισμούς οι οποίοι παρέχουν στα πανεπιστήμια δύο είδη αναγνώρισης: την “ιδρυματική αναγνώριση” (institutional accreditation) και την “ειδική” ή “προγραμματική” αναγνώριση (specialized / programmatic accreditation). Η πρώτη καλύπτει όλο το ίδρυμα και όλα του τα πτυχία και η δεύτερη καλύπτει μόνο ορισμένα προγράμματα, τμήματα ή σχολές που είναι μέρη του ιδρύματος. Η “ιδρυματική” αναγνώριση παρέχεται από τις “περιφερειακές ενώσεις αναγνώρισης” (Regional Accrediting Agencies) και από τις “εθνικές ενώσεις αναγνώρισης” (national accrediting associations) ενώ η “ειδική” ή “προγραμματική”, από τις “εθνικές ενώσεις αναγνώρισης” (national accrediting associations) και τις “ειδικές / επαγγελματικές ενώσεις αναγνώρισης” (specialized / professional associations). Η μεγάλη πλειοψηφία των “ειδικών / επαγγελματικών” ενώσεων αναγνώρισης, αναγνωρίζει / πιστοποιεί προγράμματα, τμήματα ή σχολές σε όλες τις Πολιτείες.

Οι περιφερειακές ενώσεις αναγνώρισης είναι έξι τον αριθμό και έχουν δημιουργηθεί από πρωτοβουλίες των ίδιων των Πανεπιστημίων με κύριο σκοπό να προφυλάξουν το κύρος τους, να διασφαλίσουν τη ζητούμενη ποιότητα στην εκπαίδευση και να εκτοπίσουν τα “εργοστάσια παραγωγής πτυχίων” (degree ή diploma mills) αλλά και τις διάφορες ενώσεις αναγνώρισης που δεν έχουν τη εξουσιοδότηση του Υπουργείου Παιδείας ή του Συμβουλίου Αναγνώρισης Ανώτατης Εκπαίδευσης. Έτσι, στις Ηνωμένες Πολιτείες, όταν κάποιο ίδρυμα διατείνεται ότι είναι αναγνωρισμένο, πρέπει να είναι αναγνωρισμένο από την αντίστοιχη περιφερειακή ένωση της περιοχής στην οποία αυτό εδρεύει.

Όλα αυτά τα συστήματα, όμως, δεν ικανοποιούν την ανάγκη ελέγχου των δραστηριοτήτων της πανεπιστημιακής κινητικότητας. Ένας μεγάλος αριθμός χωρών που είναι “υποδοχείς” τέτοιων ιδρυμάτων, δεν έχει αντιμετωπίσει ακόμη αυτό το ζήτημα πλην ελαχίστων εξαιρέσεων (π.χ. Γερμανία, Ισπανία και Πορτογαλία) που επέβαλλαν αυστηρούς μηχανισμούς πιστοποίησης και υψηλά πρότυπα (standards). Έτσι, πέτυχαν να ελέγξουν αυτή τη δραστηριότητα, με συνέπεια να τεματίσουν τη λειτουργία τους οι περισσότερες συνεργασίες και να νομιμοποιηθούν μόνο εκείνες που πραγματικά εκπλήρωναν τις προϋποθέσεις αναγνώρισης που έθεσαν τα αρμόδια Υπουργεία Παιδείας (accreditation authorities).

Από την άλλη πλευρά, μετά από καταγγελίες προβλημάτων που αναδείχθηκαν από τη ανεξέλεγκτη δραστηριότητα της πανεπιστημιακής κινητικότητας (π.χ. αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Συνόδου Πρυτάνεων των 15 χωρών

μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης), χώρες των οποίων ιδρύματα προσφέρουν τριτοβάθμια εκπαίδευση σε χώρες “υποδοχείς”, προσπάθησαν να ελέγξουν τη δραστηριότητα αυτή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η QAA, στη Μεγάλη Βρετανία, που έχει θέσει τις προδιαγραφές για τη διασφάλιση ποιότητας (και ελέγχει την τήρησή τους) τόσο στα ιδρύματα όσο και στους συνεργαζόμενους με αυτά οργανισμούς που εδρεύουν στο εξωτερικό (Code of Practice for Overseas Collaborative Provision in Higher Education - HEQC, 1996). Ο Κώδικας αυτός έχει περισσότερο τον χαρακτήρα οδηγού παρά δέσμευσης (νομικής ή άλλης).

Η καθυστέρηση και, ενίοτε, η απροθυμία των περισσότερων εθνικών αρχών να ασχοληθούν με το ζήτημα και να θεσπίσουν σχετικούς κανόνες και διαδικασίες με ισχύ σε ευρωπαϊκό ή διεθνές επίπεδο, είχε ως αποτέλεσμα την ενασχόληση μη κρατικών φορέων με το ζήτημα αυτό. Παράλληλα, η Ένωση Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων (CRE) προωθεί, από το 1994, την ιδρυματική αξιολόγηση (institutional evaluation) για τα μέλη της, σε μια απόπειρα θέσης κοινών κριτηρίων και κοινής μεθοδολογίας για την αξιολόγηση αυτών. Δεν έχει, όμως, ασχοληθεί με την περίπτωση των συνεργασιών ιδρυμάτων που εδρεύουν σε διαφορετικές χώρες. Πέραν αυτού, η δραστηριότητά της αφορά σε ευρωπαϊκά και μόνο ιδρύματα.

Υπάρχουν πολλοί φορείς που δημιουργήθηκαν τα τελευταία χρόνια με πρωτοβουλίες είτε δημοσίων, είτε ιδιωτικών, είτε μη κερδοσκοπικών φορέων, με αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών πιστοποίησης και αξιολόγησης σε ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε όλο τον κόσμο (π.χ. το Center for Quality Assurance in International Education - CQAIE και το International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education - INQAAHE).

Οι κυριότεροι φορείς που ασχολούνται με την αποκαλούμενη “Διεθνική Εκπαίδευση” (Transnational Education) είναι η Παγκόσμια Συνεργασία για τη Διεθνική Εκπαίδευση (Global Alliance for Transnational Education – GATE) και η Ομάδα Εργασίας για τη Διεθνική Εκπαίδευση (Working Group on Transnational Education - WGTE). Ο κοινός παρονομαστής των ορισμών που δίνουν οι ανωτέρω οργανισμοί στον όρο “διεθνική εκπαίδευση” είναι η *κατάταξη των συνεργαζομένων ιδρυμάτων στη διεθνική εκπαίδευση σε δύο κατηγορίες : σε αυτά που παρέχουν διεθνική εκπαίδευση – παροχείς (transnational education providers) και σε αυτά που δέχονται διεθνική εκπαίδευση – αποδέκτες (transnational education receivers).*

Η πρωτοβουλία ίδρυσης της GATE ανήκει σε ιδιωτικό φορέα (τον Glenn R. Jones της Jones International Ltd.) ενώ αυτή της WGTE ανήκει στο Ευρω-

παϊκό Κέντρο για την Ανώτατη Εκπαίδευση (European Centre for Higher Education / Centre Europeen pour l' Enseignement Supérieur - CEPES) της UNESCO σε συνεργασία με το Συμβούλιο της Ευρώπης (Council of Europe - CoE). Αυτή η Ομάδα Εργασίας (WGTE) λειτουργεί μέσα στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Δικτύου Κέντρων Πληροφόρησης (European Network of Information Centres - ENICs) που έχει συσταθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (E.E.) για την παρακολούθηση των εξελίξεων στα εκπαιδευτικά συστήματα των χωρών - μελών έτσι ώστε να διευκολύνεται η επαγγελματική και εκπαιδευτική κινητικότητα των πολιτών της E.E.. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω των Εθνικών Κέντρων Πληροφόρησης για την (ακαδημαϊκή) Αναγνώριση των Τίτλων Σπουδών (National Academic Recognition Information Centres - NARICs)*. Για την επίτευξη της αποστολής της, η Ομάδα Εργασίας βασίζεται στη συνεργασία των δικτύων ENIC / NARIC με τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης, τους οργανισμούς αναγνώρισης και πιστοποίησης / διασφάλισης ποιότητας καθώς και με άλλους οργανισμούς (μεταξύ αυτών και της GATE) που θα μπορούσαν να της παράσχουν ανάλογη βοήθεια. Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν και άλλοι άτυποι οργανισμοί, που ιδρύονται με ιδιωτική πρωτοβουλία ή από κάποια ιδρύματα και εμφανίζονται να παρέχουν υπηρεσίες όπως αυτές της GATE και του CEPES της UNESCO, οι οποίοι, όμως, είναι αμφιβόλου νομιμότητας και εγκυρότητας λόγω του ότι “πιστοποιούν” εκπαίδευση και πτυχία που προσφέρονται από ιδρύματα - “εργοστάσια παραγωγής πτυχίων”.

Οι δύο διεθνείς οργανισμοί (GATE και WGTE) έχουν διατυπώσει οδηγίες και αρχές οι οποίες αποσκοπούν στο να βοηθήσουν ιδρύματα και οργανισμούς στην ανάπτυξη και αξιολόγηση μιας ποιοτικής εκπαίδευσης η οποία (δια)περνά τα εθνικά σύνορα. Η GATE τις ονομάζει *καθοδηγητικές αρχές* (guiding principles) και τα ιδρύματα που (εθελοντικώς) θα δεσμευτούν να τηρούν τους τεθέντες από τη GATE κανονισμούς και προδιαγραφές, μπορούν να λάβουν την Πιστοποίησή της (GATE Certification) μετά από μια διαδικασία αυστηρής αξιολόγησης. Η WGTE κατέληξε σε ένα προσχέδιο ενός *Διεθνούς Κώδικα Ορθής Πρακτικής στην Παροχή Διεθνικής Εκπαίδευσης* (Draft International Code of Good Practice in the Provision of Transnational Education) που περιλαμβάνει “*Ηθικές*” Αρχές (Ethical Principles) και *Κατευθυντήριες Γραμμές* (Guidelines) για την εφαρμογή των διατάξεων του Κώδικα. Ο Κώδικας αναμένεται να λάβει την τελική του μορφή σύντομα (2000 - 2001).

Η δραστηριότητα των δύο ανωτέρω οργανισμών υποδηλώνει ότι υπάρχει μια τάση υποκατάστασης των εθνικών αρχών, στο ρόλο της πιστοποίησης και αξιολόγησης των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, από υπερεθνικούς θεσμούς που είναι ιδιωτικοί ή, τουλάχιστον, μη ανήκοντες σε μία εθνική αρχή.

Η παγκοσμιοποίηση και η έλλειψη ανάληψης αντίστοιχων εθνικών ή ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών, δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για τέτοιου είδους και μεγάλης έκτασης δραστηριότητες.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η Ελλάδα δε θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση. Η εκπαιδευτική της αγορά έχει όλα τα χαρακτηριστικά που αναφέρθηκαν παραπάνω και ένα ακόμη: ένα από τα υψηλότερα, στην Ε.Ε., ποσοστά νέων ανθρώπων που είναι γνώστες ξένων γλωσσών (κυρίως αγγλικών και γαλλικών). Η πραγματοποίηση πρωτογενούς έρευνας με σκοπό την αποτύπωση της παρούσας κατάστασης ήταν απαραίτητη για να ριχθεί φως στο χώρο της ελληνικής άτυπης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

2. Η Κινητικότητα των Ξένων Πανεπιστημίων στην Ελλάδα

2.1 Το Πλαίσιο της Έρευνας**

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το βασικό χαρακτηριστικό της ελληνικής εκπαίδευσης, είναι η πολύ μεγάλη ζήτηση για σπουδές τριτοβάθμιου επιπέδου (κυρίως πανεπιστημιακού) (Υπ.Ε.Π.Θ., 1995). Η προσφορά θέσεων από τα Πανεπιστήμια (Α.Ε.Ι.) και τα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Τ.Ε.Ι.) δεν ήταν δυνατόν, κατά το παρελθόν, να ικανοποιήσει τη ζήτηση στο βαθμό που υπήρχε ο “κλειστός αριθμός” των εισακτέων (*numerus clausus*).

Οι υποψήφιοι οι οποίοι αποτυγχάνουν να εισαχθούν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ή πέτυχαν σε τμήμα που δεν ήταν της αρεσκείας τους, ξαναδίνουν εξετάσεις ή στρέφονται σε άλλες εναλλακτικές λύσεις. Η μία εναλλακτική λύση είναι η συνέχιση σπουδών σε πανεπιστήμια του εξωτερικού. Η μεγάλη φοιτητική μετανάστευση (50.000-60.000 φοιτητές στο εξωτερικό), δεν μπορεί να επιλύσει όλο το πρόβλημα.

Το κενό που υπάρχει, σπεύδει να καλύψει ο ιδιωτικός τομέας. Οι επιλογές του ήταν περιορισμένες διότι η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται, σύμφωνα με το άρθρο 16 του Συντάγματος, μόνο από το κράτος. Έτσι, είχε δύο εναλλακτικές λύσεις: είτε να λειτουργήσει με τη μορφή του Εργαστηρίου Ελευθέρων Σπουδών (βάσει του Ν.Δ. Νο 2 του 1935 όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με τα άρθρα 15 και 16 του Ν. 1966 / 1996) που το μόνο που μπορεί να παράσχει στον απόφοιτό του, μετά τη λήξη των σπουδών, είναι μία απλή βεβαίωση, είτε να συνάψει συμφωνίες συνεργασίας με οργανισμούς / ιδρύματα της αλλοδαπής και να προσφέρει τα προγράμματά τους (με πλήρη ή μερική) φοίτηση στην Ελλάδα. Παράλληλα, θα μπορούσε να προσφέρει προπαρασκευαστικά προγράμματα (*foundation courses*) για τους υποψηφίους εκείνους

οι οποίοι θα είχαν την οικονομική δυνατότητα να σπουδάσουν εξ ολοκλήρου στο εξωτερικό.

Στην πράξη, συνέβησαν και τα δύο. Τα πιο μεγάλα σε μέγεθος Εργαστήρια Ελευθέρων Σπουδών (Ε.Ε.Σ.) συνήψαν συμφωνίες συνεργασίας με ιδρύματα της αλλοδαπής (συνήθως Πανεπιστήμια) (Τσαμασφύρος *et al*, 1995) ενώ, παράλληλα, στο χώρο “μπήκαν” και άλλοι οργανισμοί (ινστιτούτα, επιμελητήρια κ.ά.), πέραν αυτών που προϋπήρχαν, που ήταν (και είναι) μικροί στον αριθμό. Έτσι διαμορφώθηκε ο τομέας της εγχώριας μη τυπικής (άτυπης) τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Κοκοσαλάκης, 1997). Τα μικρότερα Ε.Ε.Σ. παρέμειναν στις προηγούμενες δραστηριότητές τους.

Η δραστηριότητα στον τομέα αυτό αποτέλεσε το αντικείμενο της έρευνας. Ο βασικός της σκοπός ήταν να καταγραφεί, κατά τον πληρέστερο δυνατό τρόπο, η παρούσα κατάσταση στο χώρο της προσφοράς άτυπης ιδιωτικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Η έρευνα αυτή δεν υπεισέρχεται σε ζητήματα αξιολόγησης της ποιότητας των παρεχομένων εκπαιδευτικών υπηρεσιών (π.χ. ανάλυση προγραμμάτων σπουδών / *curriculum* κτλ.) αλλά διενήργησε τη συλλογή και επεξεργασία των βασικών στατιστικών στοιχείων τα οποία αποκαλύπτουν σημαντικές πτυχές του, μέχρι τώρα, άγνωστου αυτού χώρου στην Ελλάδα.

2.2 Τα κυριότερα αποτελέσματα της έρευνας

Η έρευνα έδειξε ότι υπάρχουν 62 εγχώριοι εκπαιδευτικοί οργανισμοί οι οποίοι συνεργάζονται με 100 οργανισμούς / ιδρύματα της αλλοδαπής. Μέσω αυτών των συνεργασιών (στην πλειοψηφία τους με τη μέθοδο της δικαιοπαροχής), προσφέρουν προγράμματα που καταλήγουν σε τίτλους σπουδών σε 214 ειδικότητες. Αυτά τα προγράμματα σπουδών οδηγούν σε τίτλους ακαδημαϊκής και επαγγελματικής φύσης. Τα προσφερόμενα προγράμματα σπουδών (διαφόρων επιπέδων) σε αυτές τις ειδικότητες ανέρχονται σε 598 (μπορεί να προσφέρονται περισσότερα του ενός προγράμματα σπουδών σε μια ειδικότητα π.χ. Diploma of Higher Education, Bachelor και Master στο Marketing).

Στον επόμενο πίνακα (1), παρατίθενται οι μορφές με τις οποίες λειτουργούν οι 54 από τους 62 οργανισμούς (87%) που παρέχουν τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες τους στην Ελλάδα. Η κυρίαρχη νομική μορφή των οργανισμών αυτών είναι αυτή του Ε.Ε.Σ. (91%), διότι ευνοείται από την κείμενη νομοθεσία. Τα υπόλοιπα ποσοστά κατανέμονται στις μορφές των Ιδιωτικών Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ι.Ε.Κ.), των μορφωτικών οργανισμών και ενός επιμελητηρίου (του Ιταλικού Εμπορικού Επιμελητηρίου).

Πίνακας 1
Οργανισμοί άτυπης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης:
Μορφές υπό τις οποίες λειτουργούν στην Ελλάδα

ΜΟΡΦΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΑ
Ε.Ε.Σ.	49	91%
Ι.Ι.Ε.Κ.	2	4%
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ	2	4%
ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ	1	2%
ΣΥΝΟΛΟ	54	100%

Πηγή: Επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας.

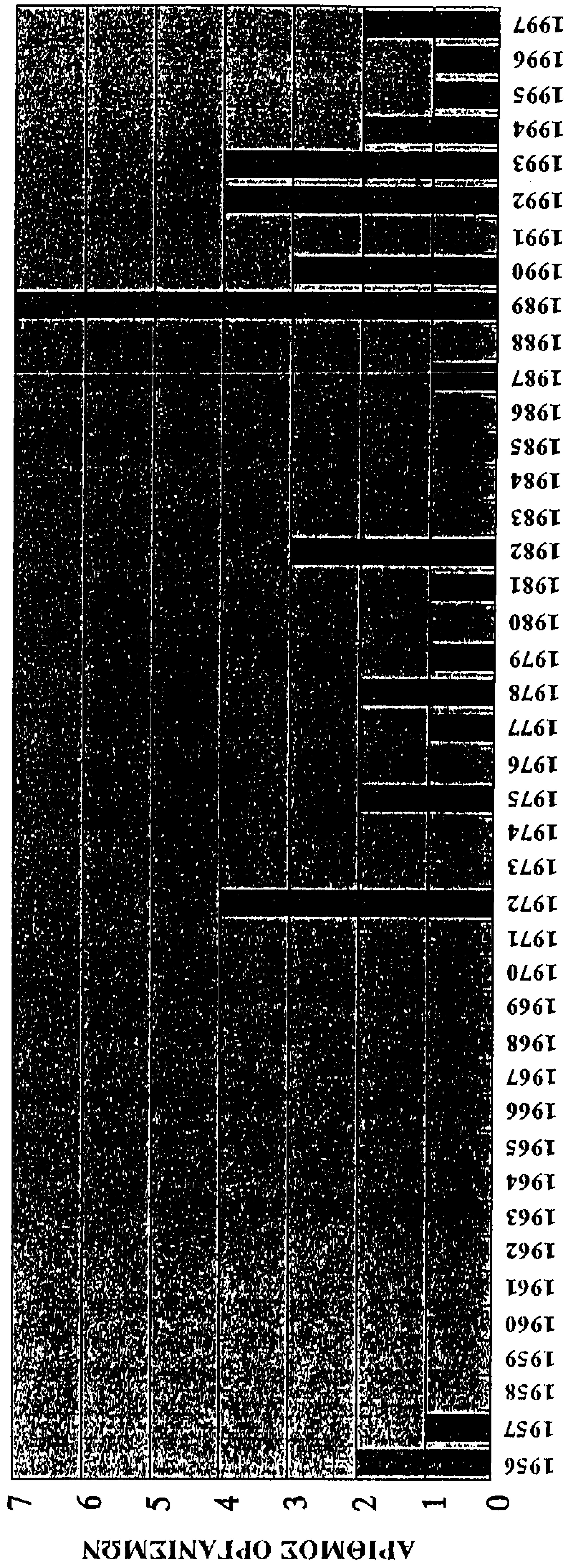
Υπόμνημα πίνακα 1

Μορφωτικός Οργανισμός: Εννοούνται οι οργανισμοί που έχουν μορφωτικό και πολιτιστικό χαρακτήρα και που προωθούν τις σχέσεις της Ελλάδας με τις χώρες που εκπροσωπούν (π.χ. Βρετανικό Συμβούλιο, Γαλλικό Ινστιτούτο).

Η μεγάλη πλειοψηφία των οργανισμών έχει έδρα την Αθήνα (87%) και ακολουθεί η Θεσσαλονίκη (10%). Η επαρχία αντιπροσωπεύεται από ένα πολύ μικρό ποσοστό (2%).

Το έτος ίδρυσης των οργανισμών που προσφέρουν τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα ήταν διαθέσιμο στο 71% των περιπτώσεων (44). Από το σχήμα 1, βλέπουμε ότι μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης έχει το έτος 1989 (7 περιπτώσεις) και ακολουθούν το 1971, το 1992 και το 1993 (4 περιπτώσεις). Αν εξαιρέσουμε το 1971, μπορούμε να δούμε ότι η τετραετία 1989 – 1993 σημαδεύτηκε από την πιο μεγάλη αύξηση στις ιδρύσεις των οργανισμών αυτών.

Σχήμα 1
 Οργανισμοί άτυπης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης: Έτη ίδρυσής τους κατά το χρονικό διάστημα 1956-1997

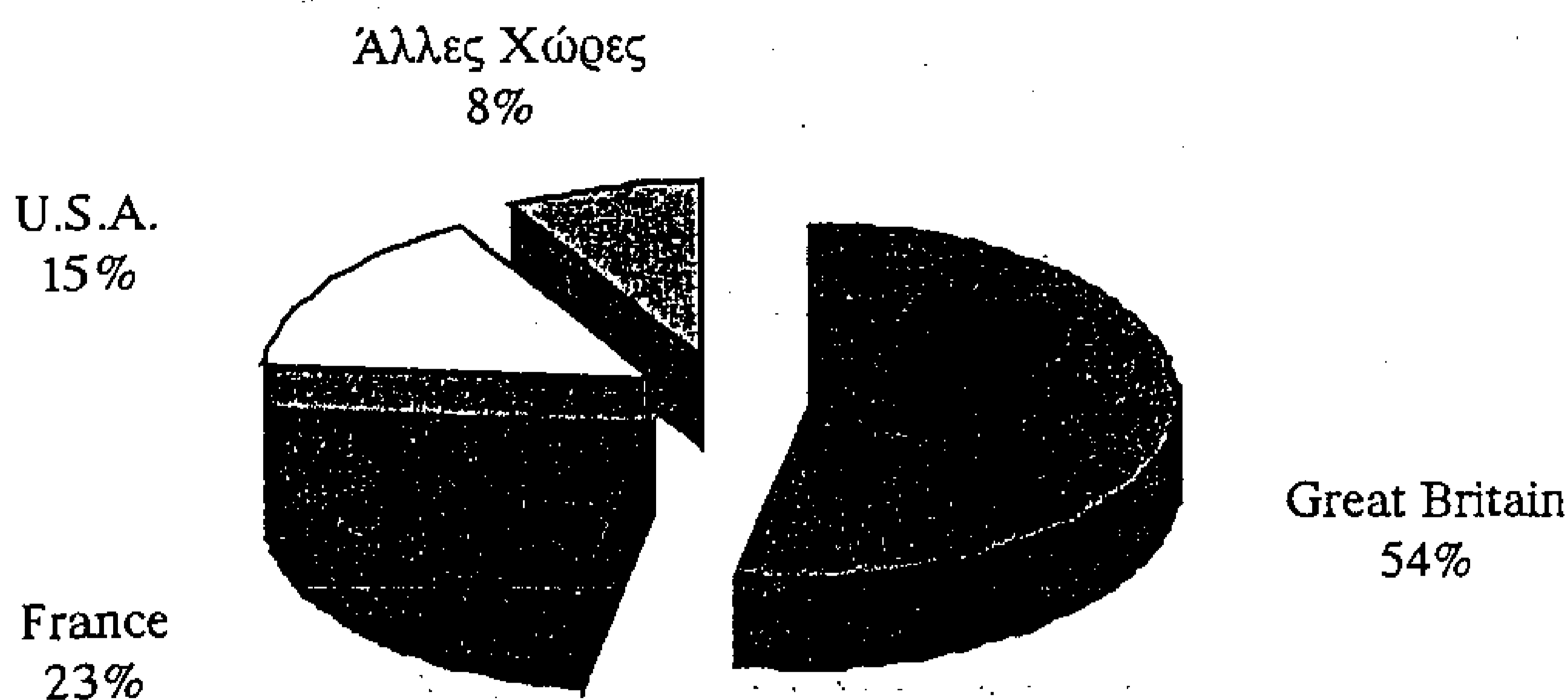
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ

Πηγή: Επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο αριθμός των ιδρυμάτων της αλλοδαπής με τα οποία συνεργάζονται οι εγχώριοι οργανισμοί είναι μεγάλος (100). Οι χώρες στις οποίες εδρεύουν (στις 98 περιπτώσεις για τις οποίες έχουμε στοιχεία) φαίνονται στο σχήμα 2. Η Μεγάλη Βρετανία είναι η έδρα για πάνω από τα μισά ιδρύματα (54%). Ακολουθούν η Γαλλία (23%), οι Ηνωμένες Πολιτείες (15%) και έπονται οι άλλες χώρες.

Σχήμα 2

Χώρες στις οποίες εδρεύουν τα αλλοδαπά ιδρύματα με τα οποία συνεργάζονται οι εγχώριοι οργανισμοί άτυπης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

Πηγή: Επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας.

Οι τρόποι δραστηριοποίησης των οργανισμών στην Ελλάδα και της συνεργασίας τους με τα ιδρύματα του εξωτερικού παρουσιάζονται στον πίνακα 2 και στο σχήμα 3. Ο πλέον συνήθης τρόπος δραστηριοποίησης (60,5% των περιπτώσεων) είναι η προσφορά προγραμμάτων σπουδών που καταλήγουν στην απονομή τίτλου σπουδών από το συνεργαζόμενο ίδρυμα της αλλοδαπής κατόπιν πλήρους φοίτησης στην Ελλάδα. Ακολουθεί, με 15,3%, η προσφορά προγραμμάτων σπουδών που καταλήγουν στην απονομή τίτλου σπουδών από το συνεργαζόμενο ίδρυμα της αλλοδαπής κατόπιν μερικής φοίτησης στην Ελλάδα. Έπονται, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση με τη μεσολάβηση / συνεργασία οργανισμών της ημεδαπής (5,6%), η από κοινού προσφορά προγραμμάτων σπουδών με οργανισμούς της αλλοδαπής σε ισότιμη βάση (4,8%), η αυτόνομη παρουσία στην Ελλάδα χωρίς μεσολάβηση ελληνικού οργανισμού με τον αλλοδαπό οργανισμό να αποτελεί κλάδο ιδρύματος του εξωτερικού (3,2%) και,

τέλος, η αυτόνομη παρουσία του αλλοδαπού οργανισμού στην Ελλάδα χωρίς μεσολάβηση ελληνικού οργανισμού και χωρίς την ύπαρξη “μητρικού” ιδρύματος στην αλλοδαπή (1,6%).

Πίνακας 2

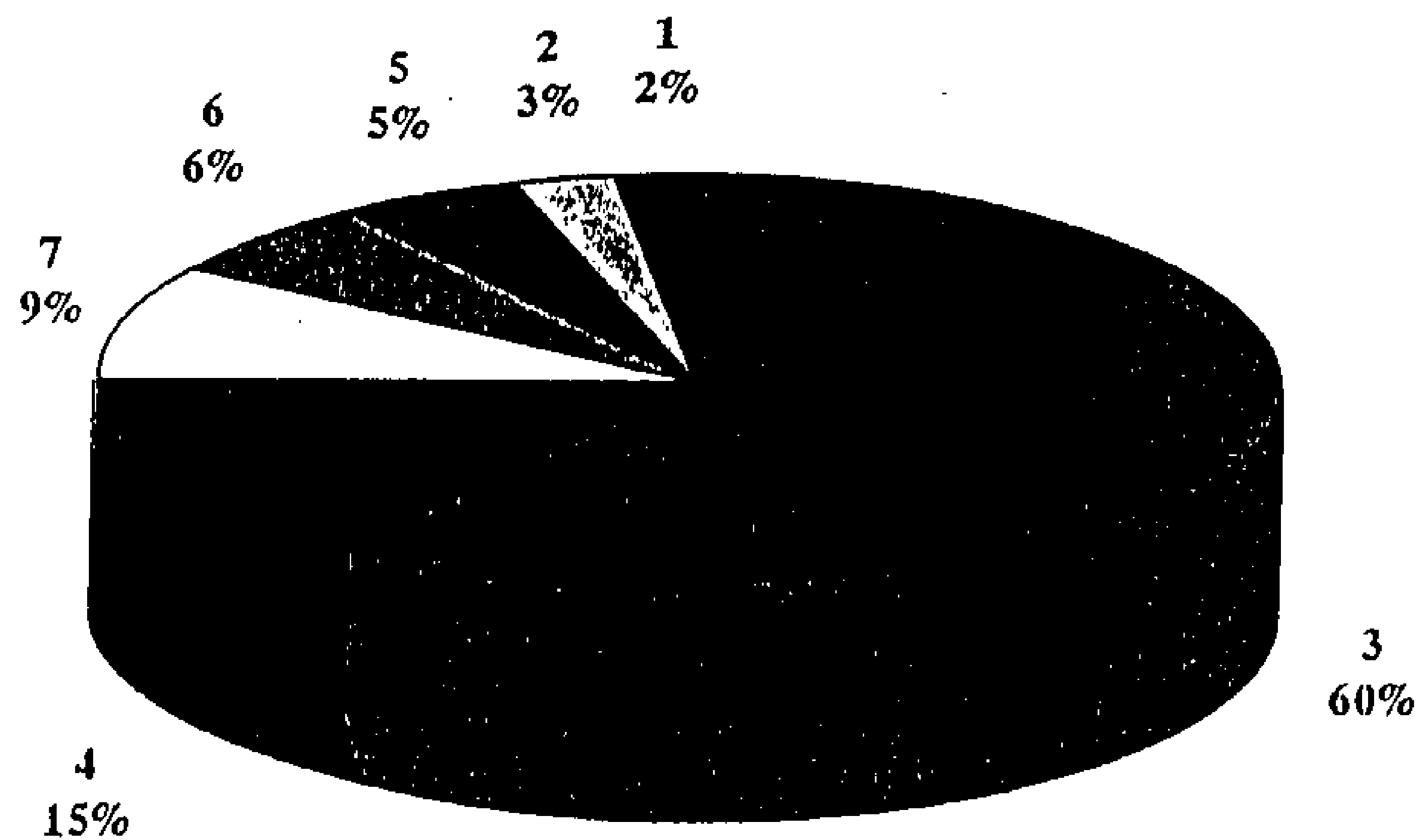
**Τρόποι δραστηριοποίησης των οργανισμών άτυπης
τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα**

ΤΡΟΠΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ
3	75	60,5%
4	19	15,3%
7	11	8,9%
6	7	5,6%
5	6	4,8%
2	4	3,2%
1	2	1,6%
ΣΥΝΟΛΟ	124	100%

Πηγή: Επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας.

Σχήμα 3

**Συχνότητα τρόπων δραστηριοποίησης των οργανισμών άτυπης
τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα**

Πηγή: Επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας.

Υπόμνημα πίνακα 2 και σχήματος 3

- 1: Αυτόνομη παρουσία του αλλοδαπού οργανισμού στην Ελλάδα χωρίς μεσολάβηση ελληνικού οργανισμού και χωρίς την ύπαρξη “μητρικού” ιδρύματος στην αλλοδαπή.
- 2: Αυτόνομη παρουσία του αλλοδαπού οργανισμού στην Ελλάδα χωρίς μεσολάβηση ελληνικού οργανισμού αλλά (ο αλλοδαπός οργανισμός) αποτελεί κλάδο ιδρύματος της αλλοδαπής.
- 3: Προσφορά προγραμμάτων σπουδών από εγχώριους οργανισμούς που καταλήγουν στην απονομή τίτλου σπουδών από το συνεργαζόμενο ίδρυμα της αλλοδαπής κατόπιν πλήρους φοίτησης στην Ελλάδα.
- 4: Προσφορά προγραμμάτων σπουδών από εγχώριους οργανισμούς που καταλήγουν στην απονομή τίτλου σπουδών από το συνεργαζόμενο ίδρυμα της αλλοδαπής κατόπιν μερικής φοίτησης στην Ελλάδα.
- 5: Από κοινού προσφορά προγραμμάτων σπουδών από οργανισμούς της ημεδαπής και αντίστοιχους της αλλοδαπής σε ισότιμη βάση.
- 6: Εξ αποστάσεως εκπαίδευση με τη μεσολάβηση / συνεργασία οργανισμών της ημεδαπής.
- 7: Άλλη μορφή συνεργασίας.

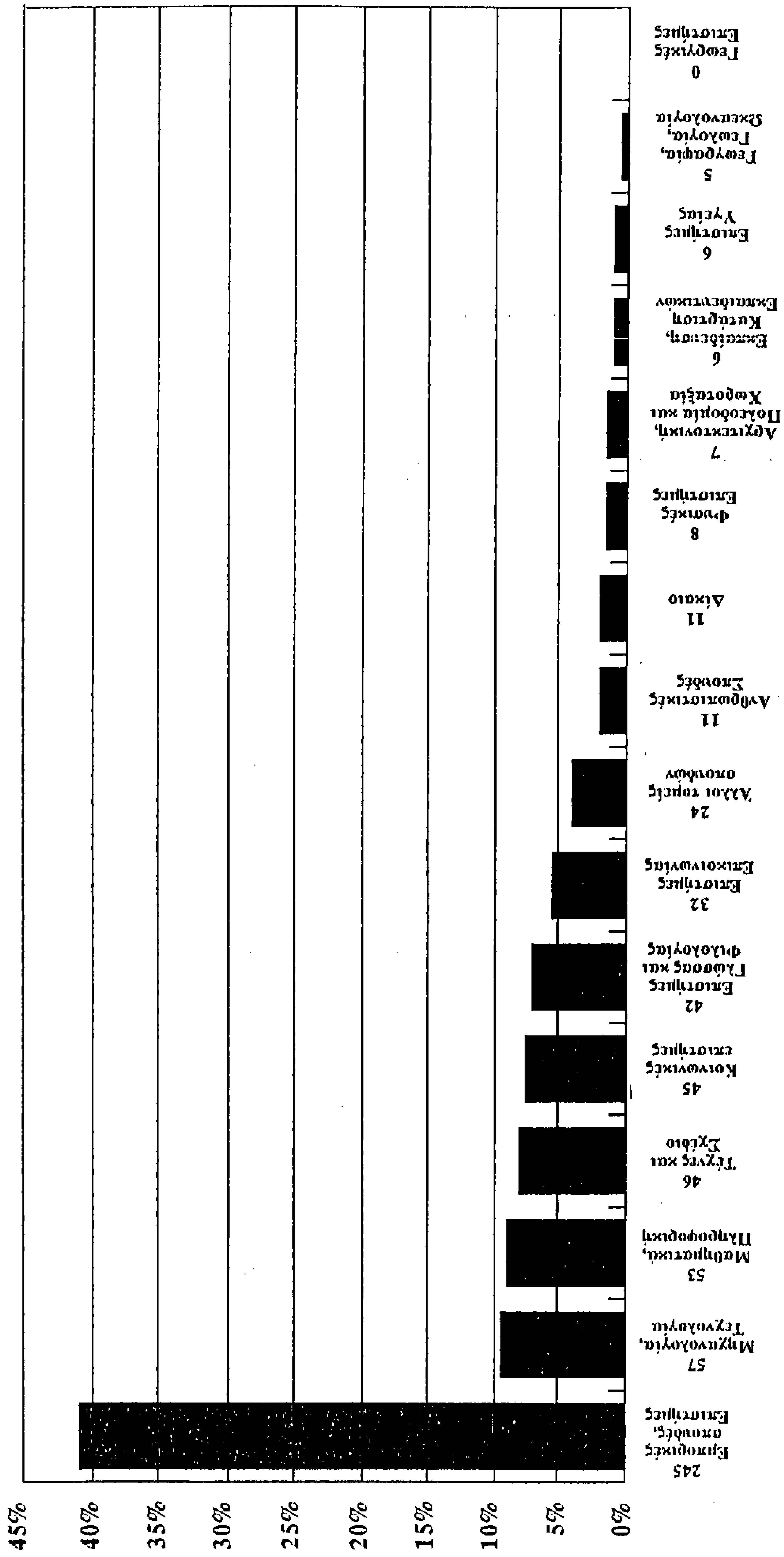
Οι γνωστικές περιοχές μέσα στις οποίες εντάσσονται οι ειδικότητες που προσφέρονται από τους εν λόγω οργανισμούς, παρουσιάζεται στο σχήμα 4. Η πλειοψηφία των προσφερομένων ειδικοτήτων (41%) ανήκει στις εμπορικές σπουδές – επιστήμες διοίκησης επιχειρήσεων – οικονομικές σπουδές. Ακολουθούν, με πολύ μικρότερα ποσοστά, η μηχανολογία – τεχνολογία (10%), τα μαθηματικά και η πληροφορική (9%), οι τέχνες και το σχέδιο (8%), οι επιστήμες επικοινωνίας και πληροφόρησης (7%) και οι υπόλοιπες γνωστικές περιοχές. Αξιοσημείωτη είναι η πλήρης απουσία ειδικοτήτων των γεωργικών επιστημών.

Ένας μικρός αριθμός ειδικοτήτων οδηγεί και σε τίτλους σπουδών επαγγελματικής φύσης. Δηλαδή, σε μια ειδικότητα μπορεί να προσφέρονται προγράμματα σπουδών και ακαδημαϊκής και επαγγελματικής φύσης. Αυτοί οι (επαγγελματικής φύσης) τίτλοι απονέμονται, κυρίως, από επαγγελματικούς οργανισμούς και ενώσεις και δίνουν, πολλές φορές, δικαίωμα άσκησης του αντίστοιχου επαγγέλματος. Η χρονική διάρκεια των σπουδών γι' αυτούς είναι μικρότερη από, και σε σπάνιες περιπτώσεις, ίση με αυτή που απαιτείται για το πρώτο πτυχίο ακαδημαϊκής φύσης. Το Marketing και η Διαφήμιση με 10% και η Διοίκηση Επιχειρήσεων με 8% είναι οι τομείς που κατέχουν τα πρωτεία με τη Λογιστική, τη Διοίκηση Πωλήσεων, το Λιανικό Εμπόριο, την Προώθηση Πωλήσεων κ.ο.κ. να ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά.

Σχήμα 4

Συχνότητα εμφάνισης των γνωστικών περιοχών των προγραμμάτων σπουδών που προσφέρουν οι οργανισμοί άτυπης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και αριθμός ειδικοτήτων που εντάσσονται σε αυτές

ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

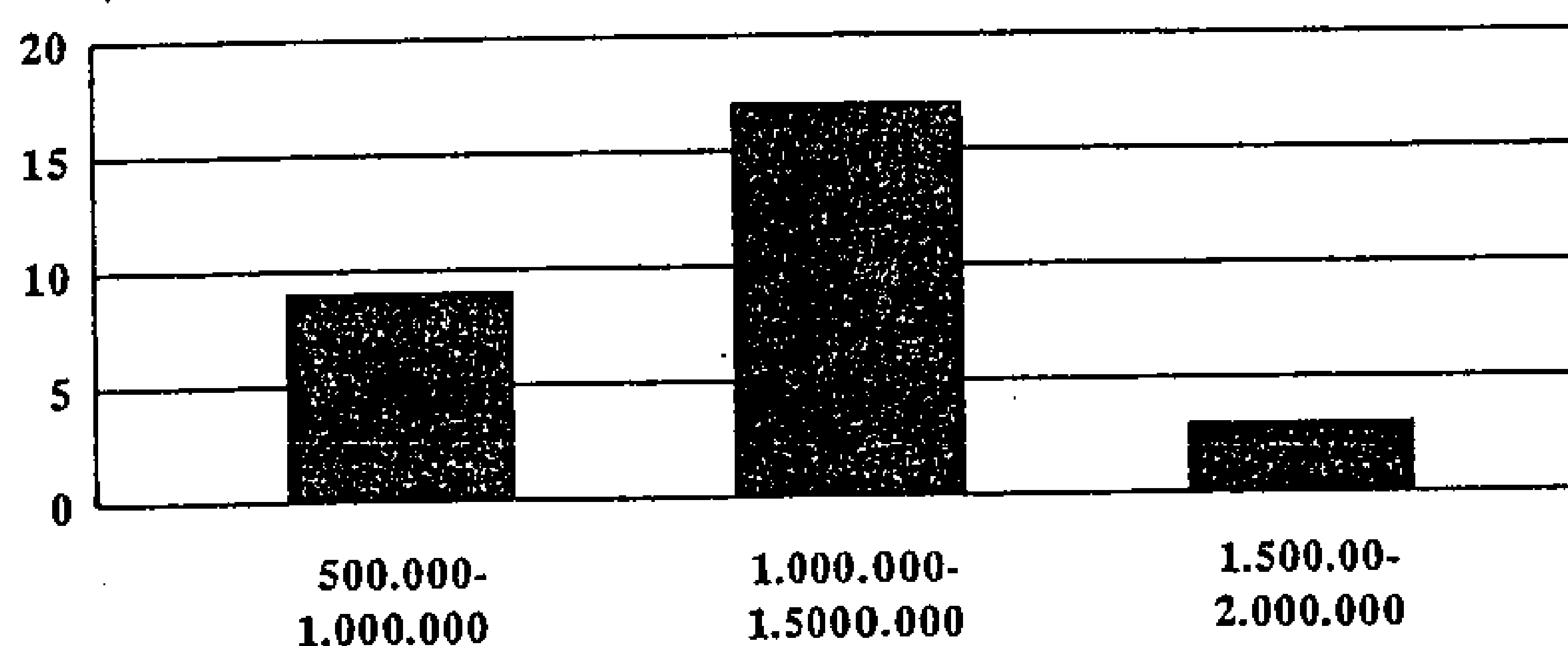
Πηγή: Επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας.

Υπόμνημα σχήματος 4

Ο αριθμός που αναγράφεται πάνω από την κάθε γνωστική περιοχή δηλώνει τον αριθμό των προσφερομένων ειδικοτήτων που εντάσσονται μέσα σε αυτή.

Όσον αφορά στα οικονομικά στοιχεία, τα ετήσια δίδακτρα για προπτυχιακές σπουδές εντάσσονται σε τρεις κλίμακες: α) 500.000–1.000.000 δραχ., β) 1.000.000–1.500.000 δραχ. και γ) 1.500.000–2.000.000 δραχ. Στοιχεία βρέθηκαν για 29 περιπτώσεις (46,8%) και το μέσο ύψος διδάκτρων αυτών ήταν 1.229.500 δραχ. Εννέα εξ αυτών βρίσκονται στην κλίμακα 500.000 – 1.000.000 δραχ., δεκαεπτά στην κλίμακα 1.000.000 – 1.500.000 δραχ. και τρία στην κλίμακα 1.500.000 – 2.000.000 δραχ. (σχήμα 5).

Σχήμα 5
Ετήσια δίδακτρα που χρεώνουν οι οργανισμοί άτυπης
τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Πηγή: Επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας.

Τα διαθέσιμα στοιχεία για τους αριθμούς του φοιτητικού δυναμικού ήταν διαθέσιμα σε 24 περιπτώσεις (38,7% του συνόλου). Ο μέσος όρος φοιτητών ανά ίδρυμα βρέθηκε να είναι 518. Αν συμπεριληφθεί και το Degree College (με περίπου 7.000 σπουδαστές), τότε ο μέσος όρος γίνεται 788. Οι αριθμοί αυτοί είναι ενδεικτικοί του σχετικά μικρού μεγέθους του φοιτητικού δυναμικού που έχει η πλειοψηφία των ιδρυμάτων.

Από τα στοιχεία αυτά μπορούμε να προβούμε σε μια πρώτη εκτίμηση του αριθμού των φοιτητών και του ελάχιστου μεγέθους της συνολικής αγοράς. Έτσι, στους οργανισμούς αυτούς φαίνεται ότι σπουδάζουν περί τους 30.000 φοιτητές και, με μέσο όρο ετησίων διδάκτρων 1.229.500 δραχ., το εκτιμώμενο μέγεθος της αγοράς ξεπερνά τα 35 δις δραχ. Αν στα μεγέθη αυτά συνυπολογιστούν οι κάθε είδους επενδύσεις που έχουν πραγματοποιηθεί από πλευράς οργανισμών και οι δαπάνες που πραγματοποιούν (μόνο για τη διαφήμισή τους

διαθέτουν πάνω από 2 δις δοχ. ετησίως), τότε είναι φανερό ότι το μέγεθος του τομέα της άτυπης ιδιωτικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι πολύ μεγάλο.

Από πλευράς εγκαταστάσεων, για το εμβαδόν των 32 από τους 62 οργανισμούς (51,6%), βρέθηκε ότι ο μέσος όρος είναι τα 2.987,8 τ.μ. αλλά θα πρέπει να σημειωθεί ότι στους αριθμούς αυτούς περιλαμβάνεται, εκτός από το εμβαδόν των χώρων διδασκαλίας, και το εμβαδόν των υπολοίπων χώρων (γραφεία, κυλικείο, κλπ.). Έτσι, οι χώροι των εγκαταστάσεων που χρησιμοποιούνται για διδασκαλία είναι αισθητά μικρότεροι σε επιφάνεια.

Η συσχέτιση των γνωστικών περιοχών στις οποίες ανήκουν οι ειδικότητες που προσφέρουν οι αλλοδαποί οργανισμοί, με τον τρόπο που αυτοί δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα (βλ. υπόμνημα), απεικονίζεται στον πίνακα 3.

Πίνακας 3
Γνωστικές περιοχές και τρόποι δραστηριοποίησης των οργανισμών
άτυπης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα

ΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	1	2	3	4	5	6	7
Άλλοι τομείς σπουδών		1	18	4			
Γεωγραφία, Γεωλογία, Ωκεανολογία			1	4			
Επιστήμες Επικοινωνίας και Πληροφόρησης		1	21	2	6		2
Επιστήμες Γλώσσας και Φιλολογίας	1	3	28	7		3	
Επιστήμες Υγείας		2	3				1
Εκπαίδευση, Κατάρτιση Εκπαιδευτικών		1	4	1			
Εμπορικές σπουδές, Επιστήμες Διοίκησης Επιχειρήσεων, Οικονομικές Σπουδές	4	18	177	23		19	4
Ανθρωπιστικές Σπουδές	2	1	6	2			
Αρχιτεκτονική, Πολεοδομία και Χωροταξία			4	2			1
Δίκαιο			8	3			
Κοινωνικές επιστήμες	2	9	22	9		2	1
Μαθηματικά,		6	26	16			5

ΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	1	2	3	4	5	6	7
Πληροφορική							
Μηχανολογία, Τεχνολογία	1	3	8	41			4
Φυσικές Επιστήμες				4			4
Τέχνες και Σχέδιο	3	2	32	6			3
ΣΥΝΟΛΟ	13	47	358	124	6	24	25

Πηγή: Επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας.

Υπόμνημα πίνακα 3

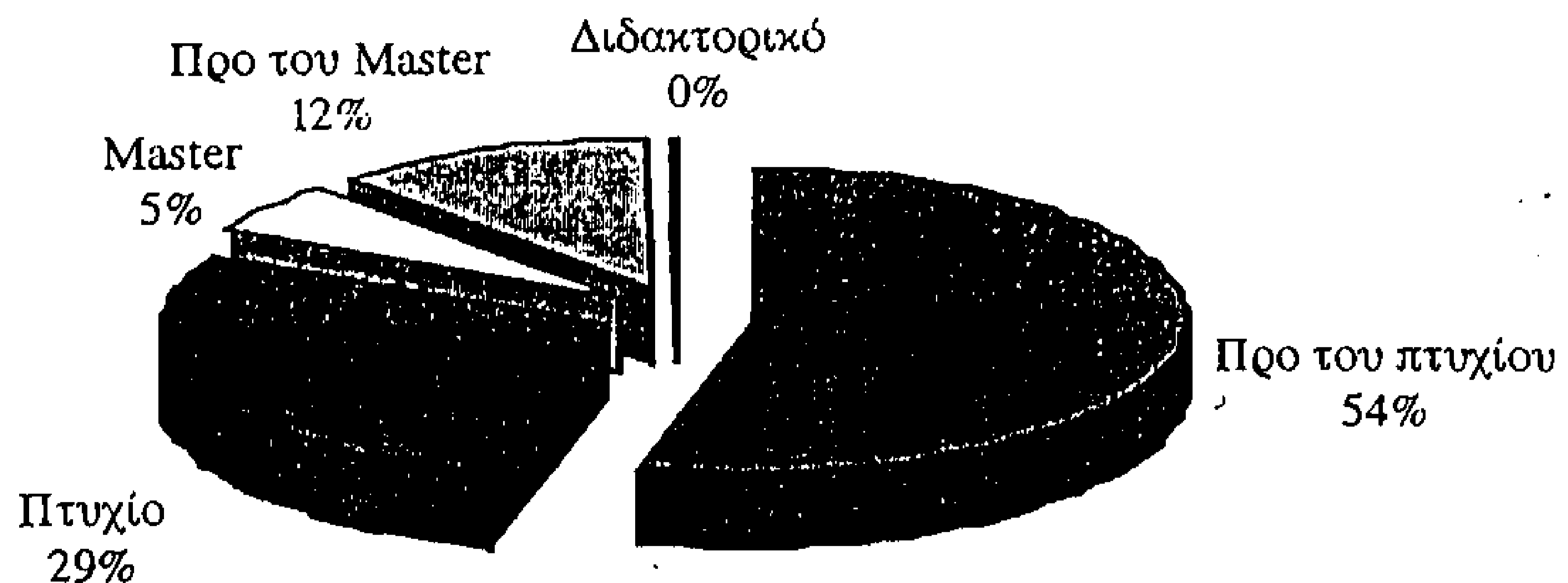
- 1: Αυτόνομη παρουσία του αλλοδαπού οργανισμού στην Ελλάδα χωρίς μεσολάβηση ελληνικού οργανισμού και χωρίς την ύπαρξη “μητρικού” ιδρύματος στην αλλοδαπή.
- 2: Αυτόνομη παρουσία του αλλοδαπού οργανισμού στην Ελλάδα χωρίς μεσολάβηση ελληνικού οργανισμού αλλά (ο αλλοδαπός οργανισμός) αποτελεί κλάδο ιδρύματος της αλλοδαπής.
- 3: Προσφορά προγραμμάτων σπουδών από εγχώριους οργανισμούς που καταλήγουν στην απονομή τίτλου σπουδών από το συνεργαζόμενο ίδρυμα της αλλοδαπής κατόπιν πλήρους φοίτησης στην Ελλάδα.
- 4: Προσφορά προγραμμάτων σπουδών από εγχώριους οργανισμούς που καταλήγουν στην απονομή τίτλου σπουδών από το συνεργαζόμενο ίδρυμα της αλλοδαπής κατόπιν μερικής φοίτησης στην Ελλάδα.
- 5: Από κοινού προσφορά προγραμμάτων σπουδών από οργανισμούς της ημεδαπής και αντίστοιχους της αλλοδαπής σε ισότιμη βάση.
- 6: Εξ αποστάσεως εκπαίδευση με τη μεσολάβηση / συνεργασία οργανισμών της ημεδαπής.
- 7: Άλλη μορφή συνεργασίας.

Για όλες τις γνωστικές περιοχές (πλην της Μηχανολογίας - Τεχνολογίας) προτιμάται η πλήρης φοίτηση στην Ελλάδα. Για τη Μηχανολογία - Τεχνολογία προτιμάται η μερική φοίτηση στην Ελλάδα. Οι ειδικότητες που περιλαμβάνονται στις γνωστικές περιοχές των Εμπορικών και Οικονομικών Σπουδών και των Κοινωνικών Επιστημών, προσφέρονται με όλους τους δυνατούς τρόπους (πλην της από κοινού προσφοράς προγραμμάτων σπουδών).

Η συχνότητα εμφάνισης των εκπαιδευτικών επιπέδων (δηλαδή, σπουδές πριν από το βασικό πτυχίο, το πτυχίο, σπουδές προ του Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης [Μ.Δ.Ε. - Master], το Μ.Δ.Ε. και το Διδακτορικό Δίπλωμα), που προέκυψαν μετά από τις συσχετίσεις τρόπων δραστηριοποίησης με τις προσφερόμενες ειδικότητες, φαίνεται στο σχήμα 6.

Σχήμα 6

Συχνότητα εμφάνισης των εκπαιδευτικών επιπέδων των προγραμμάτων σπουδών που προσφέρουν οι οργανισμοί άτυπης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Πηγή: Επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας.

Η γενική εικόνα των εκπαιδευτικών επιπέδων των προγραμμάτων σπουδών που προσφέρουν οι οργανισμοί άτυπης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, φέρει την πλειοψηφία των σπουδών (54%) να είναι αυτή η προ του πτυχίου, να ακολουθούν αυτές για το πτυχίο (29%) και το Μ.Δ.Ε. (12%) και το προ Μ.Δ.Ε. επίπεδο να συγκεντρώνει το εναπομένον ποσοστό.

Η γενική εικόνα, που προκύπτει από τα αποτελέσματα της έρευνας, δείχνει έναν τομέα, πολύ σημαντικό σε μέγεθος, του οποίου η ύπαρξη είναι αισθητή, επηρεάζει (αμέσως ή εμμέσως) ένα μεγάλο αριθμό ατόμων αλλά και οικογενειακών προϋπολογισμών και φιλοδοξεί να παίξει έναν πιο ενεργό ρόλο στα τεκταινόμενα της ελληνικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν πολλά ζητήματα που αφορούν στις επιμέρους δραστηριότητες (ποιότητα και περιεχόμενο των παρεχομένων σπουδών, δίδακτρα και λοιπές χρεώσεις, γλώσσα στην οποία γίνονται οι σπουδές κ.ά.) στα οποία έχουν επισημανθεί σοβαρά προβλήματα και τα οποία σπανίως λαμβάνουν ευρεία δημοσιότητα. Η συνοπτική παράθεση των σπουδαιότερων εξ αυτών αποτελεί αντικείμενο της επόμενης ενότητας.

2.3 Κριτική: Προβλήματα Λειτουργίας της Άτυπης Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Η έλλειψη ενός κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου που ρυθμίζει τη δραστηριότητα του τομέα της άτυπης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι εμφανής. Η

ισχύουσα νομοθεσία, όπως αναφέρθηκε, επιτρέπει την ίδρυση ενός Ε.Ε.Σ. με μια απλή έναρξη επιτηδεύματος από την πλευρά του ενδιαφερομένου χωρίς να απαιτείται ειδική άδεια από το Υπουργείο Παιδείας και από άλλα συναρμόδια Υπουργεία (Υγείας, ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. κλπ.).

Η συμπλήρωση και τροποποίηση του Ν.Δ. του 1935, έδωσε περισσότερη βαρύτητα στο θέμα της ονομασίας που πρέπει να χρησιμοποιούν τα Ε.Ε.Σ. Μια απλή ματιά στις διαφημιστικές καταχωρίσεις και στο προωθητικό υλικό των Ε.Ε.Σ., μπορεί να δείξει ότι η νομοθεσία δεν εφαρμόζεται σχεδόν από κανένα. Είτε οι λέξεις “Εργαστήριο Ελευθέρων Σπουδών” δεν αναφέρονται πουθενά, είτε, όταν αναφέρονται, αυτό γίνεται με στοιχεία πολύ μικρότερου μεγέθους από τα προβλεπόμενα στον νόμο. Πολλά από αυτά, στις διαφημιστικές τους καταχωρίσεις, γράφουν με πολύ μικρά γράμματα: “Λειτουργεί στην Ελλάδα ως Εργαστήριο Ελευθέρων Σπουδών βάσει του Ν.Δ. 2/9-10-1935)”. Εκτός αυτού, οι συνεργαζόμενοι με βρετανικά πανεπιστήμια οργανισμοί αυτοδιαφημίζονται ως “κολλέγια” (κάτι που απαγορεύεται ρητώς από το νόμο).

Το Υπουργείο Ανάπτυξης (Διεύθυνση Τιμών Παροχής Υπηρεσιών) είναι αρμόδιο μόνο για τον έλεγχο του αν τα Ε.Ε.Σ. συμμορφώνονται με το εκάστοτε ποσοστό αύξησης των διδάκτρων που θεσπίζει κάθε χρόνο. Τα τελευταία χρόνια, δεν έχουν γίνει καταγγελίες (έγγραφες ή μη) για υπερβολικές χρεώσεις στα δίδακτρα. Έφτασε, όμως, στα δικαστήρια υπόθεση στην οποία φοιτητές ενός, συνεργαζόμενου με ξένο Πανεπιστήμιο, Ε.Ε.Σ. ζήτησαν την ακύρωση της σύμβασης που είχε υπογραφεί και τη μη καταβολή των διδάκτρων λόγω χαμηλότερου, του υπεσχημένου αρχικά, επιπέδου σπουδών. Ο Άρειος Πάγος, με την υπ’ αριθμόν 709/1999 απόφασή του, κήρυξε άκυρες τις συμβάσεις που υπεγράφησαν “συνεπεία απάτης και παραπλάνησης” και διότι “... κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας οι συνθήκες παροχής των μαθημάτων που αντιμετώπισαν οι σπουδαστές ήταν χαμηλού επιπέδου, σε αντίθεση προς τα ψευδώς παρασταθέντα και υστερούσαν καταφανώς έναντι των αντίστοιχων προγραμμάτων του ξένου Πανεπιστημίου, παρά τις αντίθετες υποσχέσεις...”. Αυτή η απόφαση είναι η πρώτη του είδους και διαμορφώνει νέα δεδομένα στις σχέσεις φοιτητών και Ε.Ε.Σ.

Πάντως, οι παρατηρήσεις που ακολουθούν αφορούν περιπτώσεις άξιες αναφοράς που εντοπίστηκαν μέσα στον υπό μελέτη χώρο χωρίς, φυσικά να αφορούν στο σύνολο των οργανισμών και δίνουν μία εικόνα των μη συμβατών με την ακαδημαϊκή πρακτική ενεργειών που μπορεί, ίσως, να αποδοθεί, εν όλω ή εν μέρει, στο υπάρχον νομικό κενό.

Η μεγαλύτερη πληροφόρηση υπάρχει για τα βρετανικά ιδρύματα. Με κίνητρο την αναζήτηση νέων πόρων και εκμεταλλευόμενα την ευρεία γνώση της

αγγλικής γλώσσας και τη ζήτηση για πανεπιστημιακή εκπαίδευση, τα βρετανικά Πανεπιστήμια, άρχισαν (κυρίως από το 1989 και μετά) να συνάπτουν συμφωνίες συνεργασίας με οργανισμούς που έδρευαν στις χώρες στις οποίες σκόπευαν να δραστηριοποιηθούν.

Οι αξιολογικές κατατάξεις των Πανεπιστημίων αυτών για την ποιότητα των υπηρεσιών και το επίπεδο σπουδών προέρχονται από πολλές πηγές και εκτιμώνται με διαφορετικά κριτήρια. Ο ισχυρισμός ότι δε βρίσκονται σε υψηλές θέσεις στις αξιολογήσεις αυτές, δεν απέχει πολύ από την πραγματικότητα. Η πρωτοβουλία για τη σύναψη συμφωνιών συνεργασίας με ελληνικούς οργανισμούς φαίνεται να προέρχεται από άτομα που εργάζονταν για λογαριασμό των εγχωρίων οργανισμών. Οι συνεργασίες αφορούν στην προσφορά προγραμμάτων σπουδών σε γνωστικές περιοχές χαμηλού κόστους.

Στην προσπάθειά τους αυτή, τα ξένα ιδρύματα βρίσκουν αρωγούς τους φορείς / αντιπροσώπους, στην Ελλάδα, των κρατών από τα οποία προέρχονται (π.χ. Βρετανικό Συμβούλιο, Γαλλικό Ινστιτούτο, Ελληνοαμερικανική Ένωση και Ιταλικό Εμπορικό Επιμελητήριο). Την πλέον ενεργή δραστηριότητα παρουσιάζει το Βρετανικό Συμβούλιο, αν και υπάρχει σοβαρός προβληματισμός για ορισμένες πρακτικές που ακολουθεί (π.χ. δεν ενημερώνει τους ενδιαφερόμενους για το αν ένα συγκεκριμένο Πανεπιστήμιο έχει όντως συνεργασία με κάποιον εγχώριο οργανισμό - τους παραπέμπει κατ' ευθείαν στο Πανεπιστήμιο, αποσειόντας το βάρος της ευθύνης της ενημέρωσης από πάνω του).

Σημαντικό ρόλο στις συμφωνίες συνεργασίας των εγχωρίων οργανισμών με τα ξένα πανεπιστήμια παίζουν οι φορείς αναγνώρισης και αξιολόγησης τόσο των συμφωνιών συνεργασίας όσο και των Πανεπιστημίων. Οι φορείς, η διαδικασία και τα κριτήρια αναγνώρισης και αξιολόγησης διαφέρουν σημαντικά από χώρα σε χώρα. Οι διαφορές αυτές και η ανυπαρξία εξοικείωσης με τα συστήματα αυτά επιτρέπουν φαινόμενα μη ορθής πρακτικής. Στην περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας, ο έλεγχος (από το HEQC / QAA) των συνεργασιών που έχουν συναφθεί μεταξύ των ελληνικών οργανισμών και βρετανικών Πανεπιστημίων (σε δέκα από αυτές), έδειξε αρκετά προβλήματα και έγιναν οι ανάλογες συστάσεις για την επίλυσή τους.

Τα κυριότερα προβλήματα που έδειξαν οι έλεγχοι (HEQC, 1996, 1997 και 1998) αφορούν:

- Στις διαδικασίες διασφάλισης της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης (συμπεριλαμβανομένων των μηχανισμών για την αξιολόγηση των φοιτητών με κοινά κριτήρια).
- Στους κανονισμούς και στις απαιτήσεις ελέγχου και έγκρισης (από τον

δικαιοπάροχο) του προωθητικού υλικού που παράγει και χρησιμοποιεί ο δικαιοδόχος.

- Στις ρυθμίσεις, για περιπτώσεις στις οποίες, για διάφορους λόγους, διακόπτεται η συνεργασία, και στη διασφάλιση των συμφερόντων των φοιτητών.
- Στην ενημέρωση των φοιτητών για το αν οι σπουδές τους μπορούν να οδηγήσουν (και κάτω από ποιες προϋποθέσεις) στη λήψη επαγγελματικών τίτλων σπουδών.
- Στη γλώσσα στην οποία προσφέρονται τα προγράμματα σπουδών και στις συνέπειες στην ποιότητα.
- Στην αναφορά ή μη, πάνω στο “σώμα” του πτυχίου, της γλώσσας στην οποία προσεφέρθη το αντίστοιχο πρόγραμμα σπουδών και της χώρας στην οποία πραγματοποιήθηκαν οι σπουδές αυτές.

Στα προβλήματα αυτά προστίθενται και εκείνα που αναφέρονται στη μη ενσωμάτωση της Κοινοτικής Οδηγίας 89/48*** στο ελληνικό δίκαιο. Η επίκλησή της από τους εγχώριους οργανισμούς δε γίνεται, πάντα, με αντικειμενικό τρόπο. Τα γεγονότα αυτά έχουν ως συνέπεια τη συνεχιζόμενη διαμάχη τους με το ΔΙ.Κ.Α.Τ.Σ.Α. που δεν αναγνωρίζει τους τίτλους σπουδών ξένων Πανεπιστημίων των οποίων η απόκτηση συνεπάγεται πλήρη ή μερική φοίτηση στην Ελλάδα.

Το ζήτημα έχει απασχολήσει και τις αρχές των χωρών στις οποίες εδρεύουν τα ξένα ιδρύματα και γίνονται προσπάθειες να βρεθεί λύση. Κάτι τέτοιο δε φαίνεται, προς το παρόν, εφικτό λόγω της ξεκάθαρης συνταγματικής επιταγής (Αλαμάνης, 1989). Είναι γεγονός, όμως, ότι έχουν κατατεθεί διάφορες προτάσεις που προσπαθούν να συμμορφωθούν με τη συνταγματική επιταγή αλλά, με τέτοιο τρόπο, που να αφήνουν περιθώρια λειτουργίας ιδιωτικών τριτοβάθμιων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Εκτός των ανωτέρω, στο χώρο των συνεργασιών με Πανεπιστήμια του εξωτερικού εμπλέκονται και μερικά Τ.Ε.Ι. στην προσπάθειά τους να ξεπεράσουν τους νομοθετικούς περιορισμούς και να προσφέρουν μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών. Επίσης, υπάρχει και το φαινόμενο της ύπαρξης ισότιμης συνεργασίας δημόσιων ιδρυμάτων (Πανεπιστημίων) με ιδιωτικούς οργανισμούς στα πλαίσια ευρωπαϊκών προγραμμάτων.

Για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους και την προώθηση των αιτημάτων τους, οι εγχώριοι οργανισμοί έχουν συστήσει ενώσεις και συνδέσμους. Είναι ένας τρόπος για να αντιμετωπίσουν την κριτική που τους γίνεται από μέλη της δημόσιας τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεδομένου ότι απουσιάζει ένας ουσιαστικός διάλογος μεταξύ των πρωταγωνιστών στο χώρο. Είναι, επίσης, ένας τρόπος για την άσκηση πίεσης προς το Υπουργείο Παιδείας και ενεργει-

ών μέσα στο Ελληνικό Κοινοβούλιο (lobbying) για την προώθηση θεμάτων του ενδιαφέροντός τους και τη διασφάλιση των συμφερόντων τους.

Συμπεράσματα

Την εποχή της παγκοσμιοποίησης, το Πανεπιστήμιο εγκαλείται να προσαρμοστεί στο πλαίσιο ενός εντεινόμενου διεθνούς ανταγωνισμού σε μια, συνεχώς διευρυνόμενη, εκπαιδευτική αγορά. Οι επιταγές της επιχειρηματικότητας και της ιδιωτικοποίησης καθώς και η ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση, αλλάζουν ραγδαία τους όρους παραγωγής και αναπαραγωγής της γνώσης σε διεθνές επίπεδο.

Η διεθνοποίηση και η διεύρυνση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης συνδέεται άμεσα, όχι μόνο με την αυξανόμενη κινητικότητα των φοιτητών, αλλά και με την κινητικότητα των Πανεπιστημίων. Για να αντλήσουν νέους πόρους, εξαναγκάζονται τα Ιδρύματα στο πλαίσιο της διεθνούς ανταγωνιστικής αγοράς, στη δημιουργία νέων δομών και μορφών επέκτασης των υπηρεσιών που προσφέρουν σε διάφορες χώρες (π.χ. με συμβάσεις δικαιοπαροχής / franchising, με συνεργασίες σε ισότιμη βάση / twinning, με “θυγατρικά” ιδρύματα κλπ.).

Η αναζήτηση νέων εκπαιδευτικών υπηρεσιών που εξασφαλίζουν την κερδοφορία και την επιχειρηματικότητα, αλλάζει και τον ίδιο το χαρακτήρα του Πανεπιστημίου. Το Πανεπιστήμιο λειτουργεί περισσότερο ως αγοραίος χώρος και αναπτύσσεται με βάση ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια για την ταχεία απόσβεση των επενδύσεων που κάνει (μέσω διδάκτρων, κουπονιών, χορηγιών κ.ά.), παρά ως δημόσιος χώρος που θεραπεύει την επιστήμη, την κριτική γνώση και καλλιεργεί την προσωπικότητα του πολίτη. Η μετάβαση από το Πανεπιστήμιο του Λόγου στο “Επιχειρηματικό” Πανεπιστήμιο, αποτελεί μια ισχυρή τάση που βρίσκει την έκφρασή της στις νέες μορφές κινητικότητας των Πανεπιστημίων.

Ωστόσο, η διεύρυνση της διεθνούς αγοράς εκπαιδευτικών υπηρεσιών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, οδήγησε, παράλληλα, στη δημιουργία μηχανισμών πιστοποίησης και αξιολόγησης της παρεχόμενης εκπαίδευσης - μόνο που το τοπίο είναι θολό. Τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε διεθνές επίπεδο, δημιουργούνται παράλληλες δομές από ιδιώτες (π.χ. GATE), εθνικά κράτη (π.χ. QAA), και διεθνείς οργανισμούς (π.χ. WGTE του CEPES της UNESCO) που διεκδικούν την αντικειμενικότητα και αξιοπιστία μέσα από την ίδια την αγορά στην οποία απευθύνονται πουλώντας τις υπηρεσίες τους. Διαπιστώνεται, δηλαδή, ένα σοβαρό έλλειμμα δημιουργίας αξιόπιστων δημόσιων θεσμών σε εθνικό, σε ευρωπαϊκό και σε διεθνές επίπεδο, οι οποίοι θα αντιμετωπίσουν τα προβλήματα της ποιότητας της παρεχόμενης πανεπιστημιακής εκπαίδευσης.

Ειδικά στην Ελλάδα, στην οποία διαπιστώνεται μια αλματώδης ανεξέλεγκτη ανάπτυξη της άτυπης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (όπως έδειξε η έρευνα της κινητικότητας των ξένων Πανεπιστημίων), το αρμόδιο Υπουργείο Παιδείας οφείλει να αντιμετωπίσει την πραγματικότητα, η οποία διαμορφώθηκε χωρίς ρυθμιστικό πλαίσιο και κανόνες. Η πολιτική του στρουθοκαμηλισμού θα πρέπει να εγκαταλειφθεί και να ανοίξει, σε βάθος, ο διάλογος που θα θέσει τα θέματα της κινητικότητας των ξένων Πανεπιστημίων στο πλαίσιο του ρόλου και του χαρακτήρα της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στη χώρα μας στην αυγή του 21ου αιώνα.

Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία - Πηγές

Ελληνόγλωσση

1. "Α.Ε.Ι. & Τ.Ε.Ι. - Οδηγός Επιτυχίας" (1998): Αθήνα: Εκδόσεις ΜΕΤΑ.
2. Αλαμάνης, Θ. Π. (1989): "Η Ιδιωτικοποίηση της Ανώτατης Εκπαίδευσης στην Ελλάδα", Τετράδια Συνταγματικού Δικαίου, Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
3. Διαφήμιστικές καταχωρίσεις των οργανισμών της άτυπης τριτοβάθμιας ιδιωτικής εκπαίδευσης σε εφημερίδες, κλαδικά και άλλα περιοδικά, αφιερώματα και ειδικές εκδόσεις εφημερίδων.
4. "Ιδιωτική Εκπαίδευση 1998 – Ιδιωτικές Σχολές – Ετήσιος Οδηγός Μεταλυκειακών Σπουδών" (1998): Εκδόσεις Πληροφορική Εμπορική και Εκδοτική Ε.Π.Ε., Αθήνα.
5. Καζαμίας, Α. (1997): "Συγκριτική Ανάλυση της Διεθνούς Πρακτικής ως προς τις Μεταπτυχιακές Σπουδές και η περίπτωση της Ελλάδας", στα πρακτικά του συνεδρίου: "Εκπαίδευση 2000, Μεταπτυχιακές Σπουδές και Έρευνα στα Ελληνικά Α.Ε.Ι.", Αθήνα: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο - Υπ.Ε.Π.Θ..
6. "Κολλέγια – Οι Προπομποί των Ιδιωτικών Πανεπιστημίων" (1998): Αθήνα: Εκδόσεις ΜΕΤΑ.
7. Νομοθετικό Διάταγμα υπ' αριθμόν 2 (9-10-1935): "Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των κειμένων περί επαγγελματικής εκπαιδεύσεως διατάξεων", Φ.Ε.Κ. 451, τ. ΑΨ.
8. Νόμος υπ' αριθμόν 1966 (26-9-1991): "Μεταγραφές φοιτητών Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. και άλλες διατάξεις", Κεφάλαιο ΔΨ, Άρθρα 15 και 16, Φ.Ε.Κ. 147, τ. ΑΨ.
9. "Οδηγός Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Ελλάδα και όχι μόνον..." (1997): Αθήνα: Εκδόσεις Π. Δ. Ασημάκης.
10. "Οδηγός Σπουδών Μετά το Λύκειο – ΜΕΤΑ" (1998): Αθήνα: Εκδόσεις ΜΕΤΑ.
11. Τσαμασφύρος, Γ., Σιαπκαράς, Αλ. και Μπασαντής, Δ. (1995): "Τα Ιδιωτικά Πανεπιστήμια στην Ελλάδα", Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.
12. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (1995): "Ελλάς : Επισκόπηση του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συστήματος - Έκθεση για τον Ο.Ο.Σ.Α.", Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων (Ο.Ε.Δ.Β.).
13. Φυλλάδια, ενημερωτικά δελτία και οδηγοί σπουδών που εκδίδουν οι οργανισμοί της άτυπης τριτοβάθμιας ιδιωτικής εκπαίδευσης.

Ξενόγλωσση

1. Blight, D. (1995): "International Education: Australia's Potential Demand and Supply", research paper presented to the International Education Conference, Brisbane, October.
2. Blight, D., Davis, D, and Olsen, A. (1998): "The Internationalisation of Higher

- Education” στο Harry, K. (ed.): *Higher Education through Open and Distance Learning*, London: Routledge.
3. Charlett, A. J. & Skinn, A. (1996): “*Enhancing the Delivery of Partial Distance Learning by the Use of Collaborative Arrangements through Franchising*”, Paper presented to the CIB W89 Beijing International Conference, Beijing, 21-24 October.
 4. Fischer-Appelt, P. (1996): “The University: Past, Present and Future” στο Muller, S. (ed.): *Universities in the 21st Century*, Oxford: Berghahn Books,
 5. Higher Education Quality Council (1996): “*Code of Practice for Overseas Collaborative Provision in Higher Education*”, London: HEQC.
 6. Higher Education Quality Council (1996): “*Quality Assurance of Overseas Partnerships – Report of the Pilot Audits 1996*”, London: HEQC.
 7. Higher Education Quality Council (1996, 1997 και 1998): “*HEQC Overseas Partnership Audits: 1) University of Essex and British Council teaching Centre, Athens 2) University of Hertfordshire and Independent Science and Technology Studies, Greece 3) University of Notrhumbria at Newcastle and Hellinofono Liberal Studies Laboratory, Athens 4) The Open University and Technological Education Institute of Piraeus, Greece 5) University of Plymouth and Business Centre of Athens, Greece 6) University of Portsmouth and Korelko Hellanion, Greece 7) Sheffield Hallam University and N. Avgerinopoulou Centre, Greece 8) University of Strathclyde and Person Centred Approach Institute, Greece 9) University of Sunderland and Foundation College / Unisund, Athens 10) University of Wales, Swansea and Athens Campus Wales, Greece*, London: HEQC.
 8. Kokosalakis, N. (1997): “Non-Official Higher Education in Greece”, στο Tsaoussis, D. G. (ed.): *Non- Official Higher Education in the European Union*, Athens: Panteion University of Social and Political Sciences, Department of Social Policy and Social Anthropology – Centre for Social Morphology and Social Policy (KEKMOKOP).
 9. Muller, S. (1996): “The Advent of the ‘University of the Calculation’”, στο Muller, S. (ed.): *Universities in the 21st Century*, Oxford: Berghahn Books.
 10. Scott, P., (1996): “Unified and Binary Systems of Higher Education in Europe” στο Burgen, A (ed.): *Goals and Purposes of Higher Education in the 21st Century*”, London: Jessica Kingsley Publuisers.
 11. Stromholm, S. (1996): “From Humbolt to 1984 - Where Are We Now ?”, στο Burgen, A (ed.): *Goals and Purposes of Higher Education in the 21st Century*”, London: Jessica Kingsley Publuisers.
 12. Teichler. U, (1996): “Higher Education and New Socio-Economic Challenges in Europe” στο Burgen, A (ed.): *Goals and Purposes of Higher Education in the 21st Century*”, London: Jessica Kingsley Publuisers.
 13. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (1997): “*Statistics Yearbook 1997*”, Paris: UNESCO.
 14. Yorke, M. (1993): “Quality Assurance for Higher Education Franchising”, *Higher Education*, vol. 26, pp. 167-182.

Πηγές στο Διαδίκτυο (“Webliography”)

1. Εθνικά Κέντρα Πληροφόρησης για την Ακαδημαϊκή Αναγνώριση των τίτλων σπουδών (National Academic Recognition Information Centres - NARICs), ιστοσελίδα στον παγκόσμιο ιστό : “<http://europa.eu.int/en/comm/dg22/socrates/agenar.htm>”, 1999.
2. Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation - UNESCO), ιστοσελίδα στον παγκόσμιο ιστό : “<http://www.unesco.org>”, 1999.
3. Ευρωπαϊκό Δίκτυο Κέντρων Πληροφόρησης (European Network of Information Centres - ENICs), ιστοσελίδα στον παγκόσμιο ιστό : “http://www.cepes.ro/information_services/enic/default.htm”, 1999.
4. Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανώτατη Εκπαίδευση της UNESCO (European Centre for Higher Education - Centre Europeen pour l' Enseignement Superieur - CEPES), ιστοσελίδα στον παγκόσμιο ιστό : “<http://www.cepes.ro>”, 1999.
5. Παγκόσμια Συνεργασία για τη Διεθνή Εκπαίδευση (Global Alliance for Transnational Education – GATE), ιστοσελίδα στον παγκόσμιο ιστό : “<http://www.edugate.org/>”, 1999.
6. Συμβούλιο για την Αναγνώριση των Ανώτατης Εκπαίδευσης (Council for Higher Education Accreditation - CHEA), ιστοσελίδα στον παγκόσμιο ιστό : “<http://www.chea.org/>”, 1999.
7. Συμβούλιο της Ευρώπης (Council of Europe - CoE), ιστοσελίδα στον παγκόσμιο ιστό : “<http://www.culture.coe.int>”, 1999.

Σημειώσεις

* Στην Ελλάδα τα Εθνικά Κέντρα Πληροφόρησης για την Αναγνώριση των Τίτλων Σπουδών (NARICs) είναι, για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση, το Διαπανεπιστημιακό Κέντρο Αναγνώρισης Τίτλων Σπουδών της Αλλοδαπής (ΔΙ.Κ.Α.Τ.Σ.Α.) και, για τη μη-πανεπιστημιακή (τεχνολογική), το Ινστιτούτο Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Ι.Τ.Ε.).

** Η έρευνα αυτή αποτελεί μέρος του Ερευνητικού Προγράμματος “Τα Ελληνικά Α.Ε.Ι. εν όψει της Νέας Χιλιετίας” με Επιστημονικό Υπεύθυνο τον Αν. Καθ. Γ. Τσαμασφύρο, Ε.Μ.Π.. Στην ερευνητική ομάδα που διεξήγαγε την υποέρευνα “Κινητικότητα των Α.Ε.Ι.” συμμετείχαν ο Επιστημονικός Υπεύθυνος Καθ. Π. Γετίμης (Πάντειο Πανεπιστήμιο) και οι βασικοί ερευνητές Δ. Ζωντήρος (Μ.Β.Α.,- Σύμβουλος Marketing και Εκπαίδευσης), Ελ. Πρόκου (Ph.D.) και Π. Καπόλα (Πτυχιούχος Ε.Κ.Π.Α.).

*** Σύμβουλος Marketing και Εκπαίδευσης, Επ. Συνεργάτης, Τμήμα Εμπορίας και Διαφήμισης (Marketing), Τ.Ε.Ι. Αθήνας.

Η Κινητικότητα των Πανεπιστημίων

Π. Γετίμης, Δ. Ζωντήρος

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ (ERRATA)

Επειδή ο "δαίμων του τυπογραφείου" έδρασε και ετούτη τη φορά, καθιστούμε τον αναγνώστη ενήμερο για κάποια παροράματα.

- Σελ. 249 : τελευταία γραμμή - απάλειψη της δεξιόστροφης παρένθεσης μετά τη λέξη "ιδρύματα".
- Το σωστό κείμενο των παραπομπών που υπάρχουν στις σελίδες 252, 253 και 267 και που σημειώνονται με αστερίσκο (αστερίσκους), βρίσκεται στη σελίδα 272.
- Σελ. 267 : 2η παράγραφος (Στα προβλήματα αυτά ...) η σωστή παραπομπή είναι :
*** "Οδηγία 89/48/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21^{ης} Δεκεμβρίου 1988 σχετικά με ένα γενικό σύστημα αναγνώρισης των διπλωμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που πιστοποιούν επαγγελματική εκπαίδευση ελάχιστης διάρκειας τριών ετών".
- Σελ. 270 : στο Νο 7 της ελληνόγλωσσης βιβλιογραφίας, αντικατάσταση του συμβόλου του Γιεν (¥) με έναν τόνο, δηλαδή, τ. Α'.
- Σελ. 270 : στο Νο 8 της ελληνόγλωσσης βιβλιογραφίας, αντικατάσταση του συμβόλου του Γιεν (¥) με έναν τόνο, δηλαδή, Κεφάλαιο Δ' και τ. Α'.